

LUT School of Business and Management

Laskentatoimen maisteriohjelma

Pro Gradu -tutkielma

Aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelusta aiheutuvien epävarmojen
veropositioden riski tilintarkastuksessa

Sampsa Kiirala

2019

TIIVISTELMÄ

Tekijä:	Sampsa Kiirala
Tutkielman otsikko:	Aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelusta aiheutuvien epävarmojen veropositioden riski tilintarkastuksessa
Akateeminen yksikkö:	LUT School of Business and Management
Maisteriohjelma:	Laskentatoimi
Vuosi	2019
Pro Gradu -tutkielma:	LUT-yliopisto
Tarkastajat:	73 sivua, 4 kuviota, 1 taulukko, 1 liite Professori Satu Pätäri Tutkijaopettaja Helena Sjögren
Hakusanat:	Tilintarkastus, siirtohinnoittelu, verotus

Siirtohinnoitteluun liittyvät epävarmat veropositiot muodostavat usein merkittävimmät veroriskit monikansallisille yrityksille. Epävarmoja veropositioita koskevan taloudellisen informaation tilintarkastuksen merkitys on kasvanut IFRIC 23 -tulkinnan käyttöönoton myötä. IFRIC 23 antaa lisäohjeistusta IAS 12 -standardin mukaisten kirjaamis- ja arvostamisvaatimusten soveltamiseen tilanteissa, joissa on tuloverokäsittelyjä koskevaa epävarmuutta.

Tämän laadullisen tutkielman tarkoitus on selvittää, miten aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelusta johtuva epävarmojen veropositioden riski tulisi huomioida tilintarkastussuunnitelmassa. Tutkielma toteutettiin tilintarkastuksen ja verotuksen asiantuntijoiden puolistrukturoiduilla teemahaastatteluilla.

Tutkielmassa havaittiin, että tilintarkastettavan yhtiön arvoketjun, mukaan lukien etupiiriyriyten suorittamien toimintojen, käyttämien omaisuuserien sekä kantamien riskien ymmärtäminen, on lähtökohta aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun tilintarkastuksen laadukkaalle toteutukselle. Lisäksi todettiin, että siirtohinnoittelua koskevan sääntelyn ja sen maakohtaisten tulkintojen tuntemus, ovat tärkeitä tilintarkastusta toteutettaessa.

ABSTRACT

Author: Sampsa Kiirala
Title: Audit of uncertain tax positions arising from transfer pricing of intangible assets
Faculty: LUT School of Business and Management
Programme: Accounting
Year: 2019
Master's Thesis: LUT University
73 pages, 4 figures, 1 table, 1 appendix
Examiners: Professor Satu Pätäri
Associate Proferssor Helena Sjögren
Keywords: Audit, transfer pricing, taxation

Uncertain tax positions arising from transfer pricing often constitute most significant tax risks for multinational enterprises. The adoption of IFRIC 23 interpretation has increased the importance of audit of financial information on uncertain tax positions. IFRIC 23 clarifies the accounting for income taxes when there is uncertainty over income tax treatments under IAS 12.

The purpose of this qualitative thesis was to study how the risk of uncertain tax positions arising from transfer pricing of intangible assets should be taken into account in audit plan. The study was conducted as a themed semi-structured interview of audit and tax professionals.

The study shows that understanding of audit client's value chain, including risks undertaken, activities performed, and assets used by each of the counterparties, forms a basis for execution of audit of transfer pricing of intangible assets. It was also noted that understanding of transfer pricing regulation and its country-specific interpretation is important when conducting audit.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO.....	3
1.1 Tutkimuksen taustaa	3
1.2 Tavoitteet, tutkimusongelma ja rajaukset	5
1.3 Tutkimusmenetelmä ja aineisto	7
1.4 Työn rakenne.....	8
2. AINEETTOMAN OMAISUUDEN SIIRTOHINNOITTELU	10
2.1 Siirtohinnoittelun kansainvälinen sääntely	10
2.2 Aineettoman omaisuuden määritelmä siirtohinnoittelussa	13
2.3 OECD:n BEPS-raportit	14
2.4 Aineettoman omaisuuden arvonmääritys siirtohinnoittelussa.....	16
3. KIRJANPIDOLLISTEN ARVIOIDEN TILITARKASTUS	25
3.1 IFRIC 23 -tulkinta	25
3.2 ISA 540 - Kirjanpidollisten arvioiden ja niistä tilinpäätöksessä esitettävien tietojen tarkastaminen	27
3.3 Riskienarviointitoimenpiteet ja niihin liittyvät toimenpiteet sekä olennaisen virheellisuuden riskien tunnistaminen ja arvioiminen.....	29
3.4 Toimenpiteet arvioituihin olennaisen virheellisuuden riskeihin vastaamiseksi	30
3.5 Muut aineistotarkastustoimenpiteet merkittäviin riskeihin vastaamiseksi	36
4. AINEETTOMAN OMAISUUDEN SIIRTOHINNOITTELUUN TILINTARKASTUS – EMPIIRINEN ANALYYSI..	37
4.1 Tutkielman aineiston keruu ja analyysi	37
4.2 Riskienarviointitoimenpiteet sekä olennaisen virheellisuuden riskien tunnistaminen ja arvioiminen.....	40
4.3 Ymmärryksen muodostaminen ja yhtiön valitseman mallin järkevyyden arviointi	45
4.4 Tilintarkastusmenetelmän valinta	51
4.5 Aineistotarkastustoimenpiteet arvioituihin olennaisen virheellisuuden riskeihin vastaamiseksi	52
4.6 Taloudellisten ennusteiden ja muiden olennaisten muuttujien järkevyyden arviointi	53
4.7 Tilintarkastustoimenpiteiden tulosten arviointi ja johtopäätöksen muodostaminen	62
5. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	66
LÄHTEET	70

Liitteet

Lyhenteet

BEPS: Base Erosion and Profit Shifting

IAS 1: Kansainvälinen tilinpäätösstandardi IAS 1 *Tilinpäätöksen esittäminen*

IAS 12: Kansainvälinen tilinpäätösstandardi IAS 12 *Tuloverot*

IFRIC: International Financial Reporting Interpretations Committee (IFRS Interpretations Committee)

IFRIC 23: IFRIC 23 -tulkinta - Tuloverokäsittelyjä koskeva epävarmuus

IFRS 13: Kansainvälinen tilinpäätösstandardi IFRS 13 *Käyvän arvon määrittäminen*

ISA: International Standards on Auditing

OECD: Organization for Economic Co-operation and Development

PCAOB: Public Company Accounting Oversight Board

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa

Monikansallisten yritysten arvonluontikyky perustuu yhä suuremmissa määrin aineettoman omaisuuden hyödyntämiseen liiketoiminnassa. Tätä kehitystä vauhdittaa digitalisaatio, joka kasvattaa teknologian merkitystä osana yritysten tuotteita ja prosesseja sekä myös luo täysin uusia toimialoja.

On tyypillistä, että merkittävimpien aineettomien omaisuuserien omistus on keskitetty kansainvälisissä konserneissa korkeintaan muutamaan juridiseen yhtiöön ja siksi osana yritysjärjestelyitä, esimerkiksi yrityshankintoja, aineettomia omaisuuseriä siirretään konserniyhtiöiden välillä. Konserniyritysten väliset rajat ylittävät aineettoman omaisuuden siirrot voivat olla kauppahinnaltaan huomattavan suuria ja siksi myös näihin transaktioihin liittyvät veroriskit voivat muodostua olennaisiksi. Veroriskien todennäköisyyttä nostaa myös aineettoman omaisuuden arvostukseen liittyvä arvionvaraisuus ja siirtohinnoitteluohjeiden tulkinnanvaraisuus, joka lisää veroviranomaisten yhtiön omasta tulkinnasta eriävien näkemysten riskiä (Jaakkola et al. 2012, 214-215). Siirtohinnoitteluun liittyvät epävarmat veropositiot muodostavat usein merkittävimmät veroriskit monikansallisille yrityksille (Borkowski & Gaffney 2014)

Tilintarkastuksen näkökulmasta siirtohinnoittelun merkitys on kasvanut IFRIC (International Financial Reporting Interpretations Committee) 23-tulkinnan käyttöönoton myötä alkaen 1.1.2019 alkavilta tilikausilta. IFRIC 23 on tulkinta, joka antaa lisäohjeistusta koskien IAS 12:n (kansainvälinen tilinpäätösstandardi IAS 12 tuloverot) mukaisten kirjaamis- ja arvostamisvaatimusten soveltamista tilanteissa, joissa tuloverokäsittelyjä koskevaa epävarmuutta. IFRIC 23 vaatii yhtiöitä arvioimaan liiketoimiensa verotuksellisen käsittelyn oikeellisuutta veroviranomaisten näkökulmasta ja sisällyttämään epävarmoja veropositioita koskevan informaation tilinpäätökseen tilanteissa, joissa on yhtiön arvion mukaan epätodennäköistä, että veroviranomaiset hyväksyvät verokäsittelyn. (IFRIC 23: 2017, 1348) Tilintarkastuksen tavoitteena on varmentaa, että tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan yhtiön tilikauden tuloksesta ja tilinpäätöspäivän taloudellisesta asemasta ja näin ollen myös sen arviointi, onko yhtiö esittänyt oikeat

ja riittävät tiedot epävarmoista veropositioista on osa tilintarkastajan velvollisuuksia. IFRIC 23 käyttöönotto on myös nostanut epävarmojen veropositioiden identifioimisen ja oikean esittämistavan arvioinnin merkitystä tilintarkastuksessa, koska tulkinta on vähentänyt sitä soveltavien yritysten mahdollisuutta tulkita IAS 12 -standardin vaatimuksia haluamallaan tavalla ja täten vähentänyt huomattavasti myös tilintarkastajan liikkumavaraa omissa arvioissaan. IFRIC 23 tulee todennäköisesti nostamaan markkinoiden ja markkinoita valvovien kansallisten viranomaisten kiinnostusta epävarmojen veropositioiden IFRS:n mukaisen raportoinnin oikeellisuuteen.

OECD:n malliverosopimuksessa, jonka varaan valtioiden väliset tuloverosopimukset pääasiassa rakentuvat, määritelty keskeisin siirtohinnoittelua koskeva periaate on markkinaehtoisuus. Markkinaehtoperiaatteella tarkoitetaan sitä, että etupiiriyritysten tulisi keskinäisessä kaupankäynnissään soveltaa samoja hintoja ja ehtoja, joita riippumattomat yritykset vastaavassa tilanteessa soveltaisivat. Markkinaehtoperiaate on laajalti hyväksytty ja nauttii hyvin yksimielistä kannatusta kansainvälisen yhteisön keskuudessa. (Karjalainen & Raunio 2006)

Aineettoman omaisuuden arvostuksen kannalta markkinaehtoperiaate, jonka lähtökohta on riippumattomien yritysten vastaavanlaisen omaisuuserän kaupassa sopima hinta, muodostuu usein ongelmalliseksi, koska aineettomat omaisuuserät ovat usein ominaisuuksiltaan ainutlaatuisia ja siten vertailukohteita markkinaehtoisesta arvostuksesta arvioimiseksi ei ole saatavilla. (Cohen 2005, 93) Aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelu perustuu usein vertailukelpoisten liiketapahtumien puutteessa arvionvaraisempiin tuottoperusteisiin menetelmiin (katso esimerkiksi Pankakoski 2018, 156-161). Aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelu täyttää tällä perusteella usein kansainvälisen tilintarkastusalan standardin, ISA 540, määrittelemän kirjanpidollisen arvion kriteerit. Kirjanpidollinen arvio on tällaisessa tapauksessa yhtiön tilinpäätöksen veropositio, joka perustuu johdon arvioon siitä, hyväksyvätkö veroviranomaiset aineettoman omaisuuden siirtohinnan verotuksessa eli toisin sanoen onko aineettoman omaisuuden luovutuksessa käytetty hinta markkinaehtoinen.

Koska aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoinen toteuttaminen vaatii siirtohinnoittelua säätelevän normiston laajaa tuntemusta ja tulkintaa sekä

usein myös tulevaisuuden ennusteiden laatimista, voidaan katsoa, että tilintarkastuksen näkökulmasta kyseessä on monimutkainen johdon arvio. Kirjanpidollisiin arvioihin sisältyy aina epävarmuutta, joka altistaa ne virheellisyyksille sekä antaa johdolle mahdollisuuksia lukujen vääristelyyn ja tämä puolestaan heikentää markkinoiden käyttämän tilinpäätösinformaation käyttökelpoisuutta (Richarson et al. 2005, 483) ja tästä syystä kirjanpidollisia arvioita koskevan tilintarkastuksen laatu on kriittinen tekijä tilinpäätösinformaation luotettavuuden kannalta (Griffith et al. 2015, 833). Kirjanpidollisia arvioita koskevissa tutkimuksissa on myös havaittu, että johdolle asetettujen kannustimien ja korkean arviointiepävarmuuden yhdistelmä johtaa usein vääristyneeseen taloudelliseen raportointiin (Bratten et al. 2013, 18)

Siirtohinnoittelu on tämän hetken tärkeimpiä kansainvälisen verotuksen kysymyksiä sekä yhteiskunnallisessa mielessä että yksittäisten yritysten kannalta. Valtioiden kasvava julkisen rahoituksen tarve ja budjettivajeet ovat lisänneet veroviranomaisten kiinnostusta aiheeseen entisestään ja kansainvälisesti tärkein hanke viime vuosina on ollut OECD:n BEPS-projekti (Base Erosion and Profit Shifting), jonka tarkoituksena on torjua monikansallisten yritysten verotettavan tulon keinotekoinen siirtäminen alhaisen verotuksen maihin (OECD 2018). OECD julkaisi vuonna 2015 osana BEPS-hanketta raportin, joka koskee aineettomia oikeuksia. Raportti antaa huomattavasti aikaisempaa enemmän lisäohjeistusta koskien aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelua ja raportti on sittemmin liitetty vuoden 2017 siirtohinnoitteluohjeisiin. (OECD 2015, OECD 2017)

1.2 Tavoitteet, tutkimusongelma ja rajaukset

Tutkimuksen tarkoitus on selvittää miten aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelusta johtuva epävarmojen veropositivien riski tulisi huomioida tilintarkastuksessa. Aihetta lähestytään kuvailemalla OECD:n siirtohinnoitteluohjeissa lueteltuja siirtohinnoittelumenetelmiä sekä niiden soveltamista käytännössä aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelussa. Siirtohinnoittelumenetelmien käyttöön sisältyviä ongelmakohtia ja arvionvaraisuutta käsitellään tilintarkastuksen näkökulmasta, tavoitteena huomioida minkälaisiin

seikkoihin tilintarkastajan tulisi kiinnittää huomiota olennaisten riskilähteiden identifioimiseksi. Tutkimus pyrkii selvittämään myös mitkä kansainvälisten tilintarkastusstandardien kohdat ovat merkittävimpiä aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun tarkastuksen kannalta ja mitkä ovat olennaisimpia huomioitavia tekijöitä niiden soveltamisessa. Griffith et al. (2015, 836) toteavat johdon arvioiden tilintarkastusta käsittelevässä tutkimuksessaan, että tilintarkastuksissa johdon arvioita koskeva käytännön työ delegoidaan usein arvonmäärityksen asiantuntijoille ja toimenpiteiden suoritusta leimaa yhteisen kielen sekä riittävän keskinäisen kommunikaation puute. Aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun tilintarkastuksessa hyödynnetään usein sekä verotuksen että arvonmäärityksen asiantuntijoita. Tämä tutkielma pyrkii esittämään tilintarkastajille ja muille asiantuntijoille yhteisen tilintarkastuksen näkökulmasta laaditun viitekehyksen tarkastustoimenpiteiden suunnittelua ja käytännön toteutusta varten.

Tutkimuksessa pyritään selvittämään lisäksi, miten IFRIC 23 -tulkinnan käyttöönotto vaikuttaa siirtohinnoittelusta aiheutuvien epävarmojen veropositivien arviointiin ja raportointiin ja miten tämä tulisi huomioida tilintarkastuksessa.

Pääongelma:

- Miten aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelusta johtuva epävarmojen veropositivien riski tulisi ottaa huomioon tilintarkastussuunnitelmassa?

Alaongelmat:

- Miten aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta tulisi arvioida kansainvälisen sääntelyn pohjalta osana tilintarkastusta?
- Miten IFRIC 23 -tulkinnan asettamat vaatimukset tulisi huomioida tilintarkastuksessa?

Tutkimuksessa keskitytään OECD:n malliverosopimukseen ja siirtohinnoitteluohjeisiin pohjautuvan siirtohinnoittelun käsittelyyn. Tutkimus koskee siis verotuksellisia tarkoituksia varten tehtävää siirtohinnoittelua - kansainvälisestä sääntelystä poikkeava, esimerkiksi liikkeenjohdollista päätöksentekoa ja

toiminnanohjausta tukeva siirtohinnoittelu, jää tutkimuksen ulkopuolelle. Kahdenkeskisissä verosopimuksissa esiintyvät, edellä mainittujen lähteiden sisällöstä poikkeavat kohdat ja yksittäisten maiden siirtohinnoittelua koskeva lainsäädäntö ja käytännöt jätetään tarkastelun ulkopuolelle.

Tutkimus keskittyy epävarmojen veropositioiden käsittelyyn IFRS-standardien mukaan laaditussa tilinpäätöksessä, jättäen tarkastelun ulkopuolella erilaiset maakohtaisiin tilinpäätösstandardeihin liittyvät erityispiirteet. On kuitenkin huomioitavaa, että verotus toimitetaan usein maakohtaisten standardien mukaan laaditun kirjanpidon mukaisesti ja siksi siirtohinnoittelun tilintarkastuksessa maakohtaisen sääntelyn tuntemus on tärkeitä.

Kansainväliset tilintarkastusalan standardit eli ISA-standardit ovat hyvin laaja kokonaisuus ja on huomioitavaa, että monimutkaisten transaktioiden, kuten aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun, tilintarkastus vaatii niiden laaja-alaista tulkintaa ja soveltamista ja siten tässä tutkimuksessa ei ole mahdollisuutta käsitellä kaikkia soveltuvia standardeja. Kansainvälisistä tilintarkastusalan standardeista käsitellään tästä syystä johtuen ainoastaan aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden tilintarkastuksen kannalta olennaisinta eli johdon arvioiden tilintarkastusta koskevaa ISA 540 -standardia. Aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun tilintarkastusta koskeva osuus keskittyy aineistotarkastustoimenpiteisiin ja kontrollitarkastus on rajattu tutkimuksen ulkopuolelle.

1.3 Tutkimusmenetelmä ja aineisto

Tutkimus on laadullinen ja se toteutetaan teemahaastattelujen avulla. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, jossa haastattelu kohdennetaan valittuihin teemoihin. Teemahaastattelu ei nojaa etukäteen laadittuun tarkkaan kysymysrakenteeseen, vaan antaa tilaa vapaammalle keskustelulle ja lisäkysymyksille, joka ottaa huomioon haastateltavien tulkinnat ja asioille antamat merkitykset. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 47-48) Tutkimus on aineistolähtöinen eli se ei pyri testaamaan teoriaa tai hypoteeseja (Hirsjärvi et al. 2004, 155.), vaan se pyrkii

muodostamaan kerätyn aineiston perusteella käsityksen siitä, miten aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelusta johtuva epävarmojen veropositioiden riski tulisi ottaa huomioon tilintarkastuksessa.

Haastattelujen teemat on valittu siirtohinnoittelua ja tilintarkastusta koskevan sääntelyviitekehyksen pohjalta. Siirtohinnoittelun kohdalla teemat rakentuvat OECD:n siirtohinnoitteluohjeistuksen varaan, joka määrittää kansainväliset peruseriaatteen siirtohinnoittelun markkinaehtoiselle toteutukselle. Tilintarkastuksen osalta keskeisen viitekehyksen muodostaa kansainväliset tilintarkastusalan standardit, jotka toimivat pohjana hyvälle tilintarkastustavalle kansainvälisesti. Teemahaastattelu katsottiin haastattelumenetelmistä parhaiten soveltuvaksi, koska sekä aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelua, että tilintarkastusta koskeva kansainvälinen sääntely ja ohjeistukset eivät anna yksityiskohtaisia suuntaviivoja niiden käytännön sovellukseen. Käytännön sovellukset syntyvät ohjeistusten käyttäjien eli siirtohinnoittelusääntelyä soveltavien yritysten, veroviranomaisten, tilintarkastusyhteisöjen ja alan asiantuntijapalveluita tarjoavien yritysten käytännön työn ja tulkinnan perusteella.

Haastateltaviksi valikoitiin tilintarkastuksen ja siirtohinnoittelun asiantuntijoita, koska siirtohinnoittelun tilintarkastuksessa tarvitaan asiantuntemusta molemmilta mainituilta osa-alueilta. Haastateltaviksi asiantuntijoiksi valittiin kolme henkilöä, jotka ovat olleet mukana toteuttamassa aineettoman omaisuuden valtioiden rajat ylittävien sisäisen myynnin transaktioiden tilintarkastusta. Mahdollisimman avoimen keskustelun takaamiseksi haastateltaville henkilöille annettiin mahdollisuus esiintyä tutkimuksessa anonymieinä. Haastateltuja asiantuntijoita velvoittava asiakkaiden liikesalaisuuksia koskeva salassapitovelvollisuus huomioitiin tutkimuksessa niin, että asiantuntijoiden asiakkaiden tunnistamisen mahdollistavat yksityiskohtat jätettiin pois keskusteluista.

1.4 Työn rakenne

Tutkielman ensimmäisessä teoriapohjaisessa luvussa käsitellään siirtohinnoittelua koskevaa säädöspohjaa ja sen sisältöä. Säädöspohjaa hahmotellaan aluksi

kuvaamalla kansainvälisen vero-oikeuden oikeuslähteitä, jonka jälkeen käsitellään OECD:n malliverosopimusta, OECD:n siirtohinnoitteluohjeita, aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun erityiskysymyksiä sekä eri siirtohinnoittelumenetelmiä. Tämän jälkeen käydään läpi johdon arvioiden tilintarkastusta koskevan ISA 540-standardin pääasiallinen sisältö sekä johdon arvioiden tilintarkastusta käsitteleviä tutkimuksia. Tutkielman neljännessä luvussa kuvataan tutkimusmenetelmät ja aineisto ja esitetään tulokset ja tutkielman viidennessä luvussa esitetään yhteenveto ja johtopäätökset.

2. AINEETTOMAN OMAISUUDEN SIIRTOHINNOITTELU

2.1 Siirtohinnoittelun kansainvälinen sääntely

Kansainvälinen vero-oikeus jakautuu verosopimusoikeuteen ja kansalliseen, valtioiden sisäiseen kansainväliseen vero-oikeuteen. Kansallinen vero-oikeus voidaan puolestaan jakaa yksinomaan valtion sisäiseen vero-oikeuteen sekä sellaiseen, jossa on myös kansainvälinen ulottuvuus. Yksittäiset valtiot voivat säätää itse niin kotimaisiin kuin kansainvälisiin suhteisiin liittyvät verolakinsa, EU-valtioita tässä voi kuitenkin rajoittaa ylikansallisia säännöksiä sisältävä EY-oikeus. EY-oikeuden piirin kuuluu eurooppavero-oikeus, joka voidaan jakaa normeihin, jotka vaikuttavat vain valtioiden sisällä sekä kansainvälisen vero-oikeuden piiriin kuuluviin normeihin. Eurooppavero-oikeuteen luetaan myös jäsenvaltioiden välinen sopimus kaksinkertaisen verotuksen poistamisesta siirtohintojen oikaisutapauksissa. (Mehtonen 2005, 44) Vero-oikeudellisissa ongelmatilanteissa eri oikeuslähteitä käytetään käytännössä rinnakkain, vaikkakin perusperiaatteena voidaan pitää sitä, että lainmukainen ratkaisu tulisi olla johdettavissa jokaisesta ratkaisuun soveltuvasta oikeuslähteestä. Tämä oikeuslähteiden moninaisuus koskee myös siirtohinnoittelun osa-aluetta. (Jaakkola et al. 2012, 23)

Verosopimusoikeus käsittää pääasiassa valtioiden väliset tulo- ja varallisuusverotusta koskevat sopimukset. Verosopimukset ovat keskeisin siirtohinnoittelun kansainvälisen sääntelyn väline. Verosopimukset eivät ota kantaa siihen, milloin tulo on veronalaista ja missä tapauksessa meno voidaan vähentää verotuksessa - nämä asiat määritellään kansallisessa lainsäädännössä. Yleensä verosopimukset ainoastaan rajoittavat - eivät laajenna - kansallista verotusoikeutta, ja siksi myös tulonoikaisuja voidaan tehdä ainoastaan kansallisen lainsäädännön salliessa. Yleinen periaate on, että verosopimus ei voi rajoittaa kansallisen lainsäädännön mukaan tehtävää tulonoikaisua, mutta verosopimusten ensisijaisuudesta johtuen ei tulonoikaisujen pitäisi ylittää sopimuksen sallimaa määrää. (Helminen 2005) Verosopimukset toimivat ohjaavana normistona konfliktitilanteissa ja niiden tarkoitus on jakaa verotusvaltaa sopimusosapuolten kesken. Verotusvallan jakaminen ja rajoittaminen vähentävät valtioiden verotusjärjestelmien erojen vaikutusta ja näin yhdenmukaistaa kansainvälisiin

taloussuhteisiin liittyvää verotusta. Verosopimukset ovat keskeisin kansainvälistä siirtohinnoittelua ohjaava tekijä. (Mehtonen 2005, 44-45, 50)

OECD:n malliverosopimus

Valtioiden väliset verosopimukset pohjautuvat suurimmilta osin OECD:n malliverosopimukseen. Malliverosopimus on OECD:n veroasiainkomitean alaisen työryhmä laatima tuloverosopimusmalli, jota kehitetään jatkuvasti. OECD:n malliverosopimus on ensimmäinen julkaistu tuloverotusta koskeva sopimusmalli ja sillä on ollut merkittävä vaikutus verotuksen kansainvälisen sääntelyn kehityksessä. (Lang 2010, 28-29) Malliverosopimukseen liittyy myös kommentaari, jota päivitetään tarpeen vaatiessa. Malliverosopimuksen 7, 9 ja 25 artikla ovat siirtohinnoittelun kannalta erityisen merkittäviä. (Jaakkola et al. 2012, 29, 24)

Malliverosopimuksen 7 artikla määrittelee missä tapauksissa liiketuloa voidaan verottaa muualla kuin tulonsaajan asuinvaltiossa. Artiklassa määrätään periaatteista, joilla liiketulon verotusoikeus jaetaan tulonsaajan asuinvaltion ja liiketulon lähdevaltion välillä ja siitä, miten liiketulo kohdistetaan valtioon, jossa tulonsaajalla on tuloverotuksen kiinteä toimipaikka. Artiklassa siirtohinnoitteluun vaikuttaa ehkä eniten kohta 2, jossa määrätään, että kiinteään toimipaikkaan kohdennettava tulo muodostuu kokonaisuudessaan tuloista, jotka toimipaikka saa riippumattomien ja etuyhteydessä olevien yritysten sekä yrityksen muiden osien kanssa tehdyistä toimista. Edellä mainitusta seuraa, että kiinteän toimipaikan ja etuyhteyseritysten välisiin liiketoimiin sovelletaan myös markkinaehtoperiaatetta. (Jaakkola et al. 2012, 24-25)

Malliverosopimuksen 9 artiklaan sisältyy tulonoikaisua koskeva kappale, jossa määritellään ne periaatteet, joiden mukaisesti markkinaehtoperiaatteen vastaista tuloa voidaan oikaista. Oikaisuja voidaan 9 artiklan mukaan tehdä ainoastaan silloin, kun liiketoimi on markkinaehtoperiaatteen vastainen. Artikla ei kuitenkaan yleisesti ottaen oikeuta laajentamaan verotusvaltaa yli kansallisen lainsäädännön rajojen. Artikla ei velvoita veroviranomaisia tekemään toisen valtion viranomaisten oikaisupäätöksiin liittyviä vastaoikaisuja - niistä päätetään kansallisesti ja tapauskohtaisesti. Vastaoikaisua koskevaa 9 artiklan osaa ei välttämättä edes ole sisällytetty verosopimukseen. Markkinaehtoperiaatteen vastaisiin liiketoimiin voidaan

tehdä yleensä myös oikaisuja verosopimuksissa olevista syrjäntäkieltoartikloista huolimatta. (Jaakkola et al. 2012, 27) Artikla ei myöskään yleisen tulkinnan mukaan estä soveltamasta kansallisessa lainsäädännössä määrättyjä tiukempia siirtohinnoittelun dokumentointivelvoitteita, eikä myöskään määräämistä todistustaakkaa verovelvolliselle. (Karjalainen & Raunio 2005, 20)

Malliverosopimuksen 25 artikla käsittelee keskinäistä sopimusmenettelyä, jonka tarkoituksena on saada molempia osapuolia tyydyttävä ratkaisu niihin tilanteisiin, joissa jotain verovelvollista verotetaan kahteen kertaan tai on uhkana, että tällainen tilanne syntyy. Artikla antaa valtuutuksen ryhtyä menettelyyn koskien muun muassa verosopimusten tulkintaristiriitoja, jotka koskevat usein tulojen allokointia kiinteälle toimipaikalle, kiinteän toimipaikan olemassaoloa ja markkinaehtoperiaatteen noudattamista. (Jaakkola et al. 2012, 29)

OECD:n siirtohinnoitteluohjeet

OECD on ollut keskeisessä asemassa siirtohinnoittelun sääntelyn kehityksessä vuodesta 1979 alkaen, jolloin järjestö julkaisi ensimmäisen siirtohinnoittelua koskevan raporttinsa. Aikaisempien raporttien puutteellisuuksista ja päivittämistarpeesta johtuen OECD julkaisi vuonna 1995 siirtohinnoitteluohjeet monikansallisille yrityksille ja verohallinnoille, joka korvasi aikaisemmin ilmestyneet raportit. Siirtohinnoitteluohjeita päivitetään jatkuvasti ja viimeisin versio on vuodelta 2017. Siirtohinnoitteluohjeet on luonteeltaan tulkintasuositus siitä, miten kansallisessa lainsäädännössä ja kansainvälisissä verosopimuksissa perustaksi otettua markkinaehtoperiaatetta tulisi toteuttaa. Siirtohinnoitteluohje ei ole sitovaa lainsäädäntöä, mutta siitä on muodostunut kansainvälinen standardi, jonka periaatteita noudatetaan laajalti myös OECD-maiden ulkopuolella ja sen vaikutus lainsäädännön kehittymiseen on ollut merkittävä. Jossain valtioissa siirtohinnoitteluohjeisiin voidaan myös viitata kansallisessa lainsäädännössä. Ohjetta käytetään laajalti ratkaisu- ja tulkinta-apuna siirtohinnoittelua koskevissa kysymyksissä. (Karjalainen & Raunio 2005, 38; Äimä 2009, 5, OECD 2017,4)

2.2 Aineettoman omaisuuden määritelmä siirtohinnoittelussa

BEPS-raportissa 8-10 aineeton hyödyke on määritelty fyysiseen omaisuuteen tai rahoitusvaroihin lukeutumattomaksi omaisuuseräksi, jota voidaan hyödyntää tai kontrolloida kaupallisissa tarkoituksissa ja jonka käytöstä tai luovuttamisesta riippumattomat osapuolet olisivat vertailukelpoisissa olosuhteissa valmiita maksamaan korvauksen. Raportissa täsmennetään, että siirtohinnoittelussa aineeton omaisuus ei aina ole sama asia kuin kirjanpidossa, koska usein esimerkiksi aineettoman omaisuuden kehitysmenot aktivoidaan. Aineettomien hyödykkeiden tasearvoissa ei ole myöskään usein huomioitu sitä arvonluontikykyä, joka syntyy useiden eri omaisuuserien hyödyntämisestä yhdessä yhtä aikaa. Aineettoman omaisuuden kirjanpidollinen käsittely ei yksissään määritä sitä, luonnehditaanko se siirtohinnoittelua varten aineettomaksi omaisuuseräksi. Myöskään sopimuksellinen, lainsäädännöllinen tai muunlainen aineettoman omaisuuden nauttima suoja ei ole edellytys sille, että siirtohinnoittelun kohde voitaisiin määrittää aineettomaksi omaisuudeksi. (OECD 2015, 67).

OECD:n siirtohinnoitteluohjeet korostavat huolellisen toimintoanalyysin suorittamista aineettoman omaisuuden identifioimiseksi. Toimintoanalyysissä on tarkoitus kuvata, mitä lisäarvoa luovia toimintoja liittyen aineettoman omaisuuden kehittämiseen, ylläpitoon, parantamiseen, suojaamiseen tai hyödyntämiseen liittyy ja minkälaisia riskejä näihin toimintoihin liittyy. Lisäksi toimintoarvioinnissa analysoidaan, miten aineetonta omaisuutta hyödynnetään yhdessä muiden aineettomien- ja aineellisten omaisuuserien kanssa sekä osana liiketoimintaprosesseja. (OECD 2015, 68) Siirtohinnoitteluohjeissa on listattu esimerkkeinä erilaisista aineettomien omaisuuserien lajeista patentit, ”know-how” ja yrityssalaisuudet, tavaramerkit, brändit, kauppanimet, sopimukselliset oikeudet, lisenssit sekä liikearvo - listan tarkoitus ei ole kuitenkaan olla tyhjentävä. (OECD 2017, 253-256) Oikeus aineettoman omaisuuden hyödyntämiseen tai omistusoikeus voi olla useammalla eri taholla saman aikaisesti (Knuutinen 2014, 270).

2.3 OECD:n BEPS-raportit

OECD julkaisi vuonna 2015 BEPS-hankkeen raportin 8-10, joka sisältää parannuksia aineettomien oikeuksien siirtohinnoitteluohjeistuksiin ja raportti sisällytettiin myöhemmin OECD:n vuoden 2017 siirtohinnoitteluohjeisiin. Pankakosken (2018, 173) mukaan BEPS-raporttiin 8-10 kuuluva arvonmääritystä koskeva ohjeistus tiivistyy:

- 1) *"Aineettomien siirtohinnoittelussa noudatettaviin periaatteisiin,*
- 2) *Vertailuanalyysiin,*
- 3) *Arvoon vaikuttaviin laadullisiin ja numeraalisiin tekijöihin,*
- 4) *Transaktioon sisältyvien riskien tunnistamiseen,*
- 5) *Soveltuvimman siirtohintaa- tai arvonmääritysmenetelmän valintaan,*
- 6) *Hinnan muodostamiseen sekä*
- 7) *Taloudellisia ehtoja ja olosuhteita koskeviin seikkoihin kokonaisuudessaan"*

Aineettoman omaisuuden juridinen omistus ei itsessään määritä oikeutta aineettomasta hyödykkeestä saatavaan tuottoon, vaan konserniyhtiöt, jotka suorittavat tärkeitä lisäarvoa luovia toimintoja liittyen aineettoman omaisuuden kehittämiseen, ylläpitoon, parantamiseen, suojaamiseen tai hyödyntämiseen liittyen, ovat oikeutettuja asianmukaiseen korvaukseen mainituista toiminnoista. Ohjeessa on myös määritetty, että odotettujen ja toteutuneiden voittojen erotus kuuluu sille yhtiölle, joka on kantanut ne riskit, joista ero aiheutuu, sillä oletuksella, että yhtiö on suorittanut edellä mainittuja lisäarvoa tuottavia toimintoja. (OECD 2010, 64). Siirtohinnoitteluohjeiden uudistaminen on johtanut siihen, että avaintoiminnot ratkaisevat oikeuden aineettoman omaisuuden kerryttämiin tuottoihin (Peterson 2016, 123). Isomaa-Myllymäen (2016, 86) mukaan vuoden 2015 siirtohinnoitteluohjeiden julkaisemisen myötä riskin ja tuoton välinen yhteys on saanut yhä suuremman merkityksen siirtohinnoittelussa, joka nojaa markkinaehtoperiaatteen perusajatukseen siitä, että tuotto seuraa riskiä. Riskiä siirrettäessä on olennaista huomioida, onko riskin vastaanottavalla osapuolella resursseja kantaa sille siirtyvä riski.

BEPS-raportti 8-10 mainitsee, että aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelussa on erityisen tärkeää tehdä huolellinen toimintoanalyysi monikansallisen yrityksen

liiketoiminnan ja sen ymmärtämiseksi, miten yritys hyödyntää aineetonta omaisuutta liiketoiminnassaan ottaen huomioon yrityksen muodostama arvoketju kokonaisuudessaan (OECD 2015, 66). Aineettoman omaisuuden arvonmääritys perustuu kaksipuoliseen analyysiin, jossa otetaan huomioon sekä ostajan että myyjän näkökulma. Aineettoman omaisuuden arvo perustuu useimmiten sen hyödyntämiseen osana liiketoimintaa ja tällöin korostuu ostajan kyky ja resurssit aineettoman omaisuuden hyödyntämiseen (Wittendorff, 2011, 242)

OECD:n siirtohinnoitteluohteet kuvaavat aineettoman omaisuuden siirtohinnoitteluprosessin seuraavalla tavalla:

- a) Tunnista aineeton omaisuus sekä mitä lisäarvoa luovia toimintoja aineettoman omaisuuden kehittämiseen, ylläpitoon, parantamiseen, suojaamiseen tai hyödyntämiseen liittyy ja minkälaisia riskejä nämä toiminnot sisältävät
- b) Tunnista sopimukselliset järjestelyt ja erityisesti ne sitoumukset ja sopimusehdot, jotka viittaavat aineettoman omaisuuden omistajuuteen. Arviossa tulee kiinnittää huomiota riskien sopimukselliseen jakautumiseen samaan etupiiriin kuuluvien yritysten välillä.
- c) Tunnista ne osapuolet, jotka suorittavat aineettoman omaisuuden kehittämiseen, ylläpitoon, parantamiseen, suojaamiseen tai hyödyntämiseen liittyviä toimintoja toimintoarvioinnin avulla. Tunnista osapuolet, jotka kontrolloivat ulkoistettuja toimintoja ja kontrolliin liittyvät taloudellisesti merkittävät riskit.
- d) Varmista, että relevantit sopimusehdot ovat yhdenmukaisia ja toimivatko yritykset tosiasiallisesti sopimusten mukaisesti. Varmista, että osapuolella, joka kantaa merkittävät riskit, on tarvittavat voimavarat riskin kantamiseen.
- e) Kuvaa aineettoman oikeuden kehittämiseen, ylläpitoon, parantamiseen, suojaamiseen tai hyödyntämiseen liittyvät etupiiriyhtymisten väliset liiketoimet ottaen huomioon aineettoman omaisuuden juridinen omistajuus, sopimukselliset suhteet sekä etupiiriyhtymisten suorittamat toiminnot ja kantamat riskit ja käyttämät omaisuuserät.

- f) Määritä markkinaehtoinen siirtohinta etupiiriliiketoimille perustuen osapuolten suorittamiin toimintoihin, kantamiin riskeihin sekä käyttämiin omaisuuseriin.

Varsinainen aineettoman omaisuuden arvonmääritys siirtohinnoittelua varten tapahtuu siirtohinnoittelumenetelmien avulla, jotka kuvataan seuraavassa luvussa.

2.4 Aineettoman omaisuuden arvonmääritys siirtohinnoittelussa

OECD:n siirtohinnoitteluohjeiden kohdassa 6.153 mainitaan, että tilanteissa, joissa vertailukelpoisia liiketoimia ei ole saatavilla, voidaan aineettoman omaisuuden markkinaehtoisen hinnoittelun määrittelemiseen käyttää erilaisia arvonmääritystekniikoita. Näitä tekniikoita voidaan soveltaa luvussa 5 kuvattujen OECD:n virallisten siirtohinnoittelumenetelmien käytössä tai yksinään markkinaehtoisen siirtohinnoittelun varmentamiseen. (OECD 2017, 298). Vaikka arvonmääritystekniikoita sovellettaisiin erillään siirtohinnoitteluohjeissa määritellyistä menetelmistä, koskee niitä samat soveltamisen peruseriaatteen, kuin määriteltyjä menetelmiä (OECD 2017, 298).

Lähestymistavat arvonmääritykseen jaetaan alaa koskevissa tutkimuksissa ja ammattikirjallisuudessa yleisesti kolmeen pääkategoriaan, jotka ovat

- Markkinaperusteiset menetelmät
- Tuottooperusteiset menetelmät
- Kustannusperusteiset menetelmät

IFRS 13 -standardissa, *Käyvän arvon määrittäminen*, tuottooperusteiset menetelmät määritetään arvostustavaksi, jossa vastaiset rahamäärät muutetaan yhdeksi nykyhetken diskontatuksi rahamääräksi. (IFRS 13: 2013, 620) OECD:n siirtohinnoitteluohjeissa mainitaan, että tuloperusteiset diskontattuihin kassavirtoihin perustuvat tekniikat voivat olla erityisesti hyödyllisiä aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun yhteydessä (OECD 2017, 298) Tuottooperusteiset menetelmät ovat ylivoimaisesti yleisimmän käytetty tapa aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelussa (Wittendorff 2010, 326)

Kustannusperusteiset menetelmät, joista IFRS 13 -standardissa käytetään nimitystä *hankintameno*on perustuvat lähestymistapa, kuvataan standardissa lähestymistavaksi, jossa määritetään rahamäärä, joka tarvittaisiin omaisuuserän toimintakapasiteetin korvaamiseen (IFRS 13: 2013, 619-620) Kustannusperusteiset menetelmät eivät huomioi ennustettujen tulevaisuuden kassavirtojen arvoa.

Markkinaperustusteiset menetelmät rakentuvat IFRS 13 -standardin mukaan täysin samanlaisissa tai vertailukelpoisissa markkinatransaktioissa syntyvän tiedon hyödyntämiseen. OECD:n siirtohinnoitteluohjeissa määritellyistä menetelmistä markkinahintavertailumenetelmä kuuluu tähän kategoriaan. (IFRS 13: 2013, 619)

Siirtohinnoitteluohjeiden mukaan yksisuuntaiset menetelmät, kuten jälleenmyyntihintamenetelmä ja kustannusvoittolisämenetelmä eivät ole pääsääntöisesti luotettavia aineettoman omaisuuden suoraan hinnoitteluun. Näitä menetelmiä voidaan kuitenkin joissain tapauksissa käyttää toimintojen arvon määrittämiseen, jolloin jäännösarvo toimintojen arvon vähentämisen jälkeen kuvastaa aineettoman omaisuuden markkinaehtoista hintaa (OECD 2017, 294) Siirtohinnoitteluohjeiden mukaan liiketoimintomarginaalimenetelmä ja markkinahintavertailumenetelmä soveltuvat aineettoman omaisuuden luovutuksen siirtohinnoitteluun taas hyvin (OECD 2017, 295). Ohjeissa mainitaan myös, että liiketoimivoittomenetelmät voivat soveltua aineettomien oikeuksien myyntiin, mutta kassavirtaennusteita koskevat tekijät on huomioitava tarkasti (OECD 2017, 297).

Tuottoperusteiset menetelmät

Tuottoperusteisista menetelmistä yleisesti siirtohinnoittelussa käytetty lähestymistapa on diskontattuihin kassavirtoihin perustuva menetelmä (Pankakoski 2018, 212) jolla määritetään yrityksen ennustettujen kassavirtojen nykyarvo. Menetelmän käytötapa siirtohinnoittelussa ei peruseriaatteiltaan poikkea muusta arvonmäärityksestä ja siksi tässä tutkielmassa ei ole tarpeellista käsitellä aihetta yksityiskohtaisesti. OECD:n siirtohinnoitteluohjeet sisältävät laajahkon ohjeistuksen kassavirtaperusteisten menetelmien käytöstä. OECD:n siirtohinnoitteluohjeiden

mainitsevat numeraaliset eli kvantitatiiviset arvotekijät diskontattuihin kassavirtoihin perustuvaa mallia sovellettaessa ovat

- kassavirta
- kasvuprosentit
- diskonttokorko
- taloudellinen käyttöaika
- jäännösarvo
- transaktion verovaikutukset

OECD:n siirtohinnoitteluohjeissa korostetaan käytettyjen kassavirtaennusteiden lähteen ja tarkoituksen tärkeyttä. Ei-verotuksellisiin tarkoituksiin tehdyt ennusteet ovat siirtohinnoitteluohjeiden mukaan yleensä luotettavampia kuin verotuksellisiin tarkoituksiin laaditut ennusteet. Ennusteiden luotettavuuden arvioinnissa ohjeet korostavat historiallisen tuottojen merkitystä. Liikevaihdon kasvuprosenttia määriteltäessä siirtohinnoitteluohjeet kehottaa välttämään yksinkertaistettuja, lineaarisiin kasvuprosentteihin perustuvia malleja ja ohjeistaa sitä vastoin käyttämään tietoa samankaltaisten tuotteiden tai markkinoiden historiallisista toteumista ennusteen laatimisen tukena. Tuottojen ja kustannusten kasvuvauhdin tulisi yleisesti ottaen noudattaa tyypillistä vastaavanlaisten tuotteiden elinkaarta toimialalla tai yrityksen omassa tuotevalikoimassa. (OECD 2017, 303)

OECD:n siirtohinnoitteluohjeissa ei ole annettu tarkkaa ohjeistusta diskonttokoron käyttöä varten, vaan sitä vastoin ohjeissa korostetaan tapauskohtaisen harkinnan merkitystä. Diskonttokoron valinnassa tulisi siirtohinnoitteluohjeiden mukaan huomioida hinnoiteltavaan erään tai liiketoimintaan liittyvä riskitaso, joka voi olla aineettoman omaisuuden tapauksessa huomattavasti muuta liiketoimintaa korkeampi. Diskonttokoron tai korkojen tulisi heijastaa liiketoiminnan yleistä riskitasoa sekä eri kassavirtoihin liittyvää volatiliteettia. (OECD 2017, 304)

Taloudellista käyttöaika määritettäessä siirtohinnoitteluohjeissa mainitaan esimerkkinä kaksi tekijää, aineettoman omaisuuden lainsäädännöllinen suoja ja teknologiassa tai markkinoilla tapahtuvat muutokset, jotka on otettava huomioon taloudellisen käyttöiän arvioinnissa. (OECD 2017, 304)

Verovaikutuksen huomioon ottamista koskeva osio on siirtohinnoitteluohjeissa lyhyt, eikä anna tarkkaa ohjeistusta, miten ostajan poistojen kautta saama verohyöty tai myyjälle koituvat mahdolliset veroseuraamukset tulisi huomioida arvonmäärityksessä. (OECD 2017, 305)

Aineettoman omaisuuden arvonmäärityksessä siirtohinnoittelumenetelmien soveltamiseen kontrolloidusti tarvitaan kvantitatiivisten tekijöiden lisäksi myös laadullisia arvotekijöitä (Pankakoski 2018, 160). Pankakosken (2018, 160) mukaan laadullisia tavaramerkin hintaan vaikuttavia tekijöitä ovat:

- *luovutuksen kohde ja laajuus (lisensointi vai luovutus)*
- *ajallinen ja alueellinen ulottuvuus*
- *tavaramerkin arvon markkinoilla*
- *tavaramerkin elinkaaren vaihe*
- *kustannusten jakautuminen osapuolten kesken*
- *tavaramerkkilainsäädännön tuoma juridinen vahvuus*
- *tavaramerkin ympärille rakennettu suojausstrategia*
- *tavaramerkistä odotettavissa oleva taloudellinen hyöty*

Yllä oleva listaus koskee tavaramerkkiä, mutta sitä voidaan soveltaa myös muiden aineettomien omaisuuserien siirtohinnoitteluun.

OECD:n siirtohinnoitteluohjeiden mukaan on tärkeätä, että aineettoman omaisuuden luovutuksen siirtohinnoittelua ei lähdetä toteuttamaan oletuksella, että toimintojen suorittajille maksetun rajallisen korvauksen jälkeen kaikki jäännösvoitto kuuluu aineettoman omaisuuden omistajalle. Siirtohinnoitteluohjeissa korostetaan, että huolellinen toimintoanalyysi on tarpeen markkinaehtoisen lopputuloksen saavuttamiseksi. (OECD 2017, 292)

OECD:n siirtohinnoitteluohjeissa on kuvattu viisi siirtohinnoittelumenetelmää, jotka ovat markkinahintavertailumenetelmä, jälleenmyyntihintamenetelmä, kustannusvoittolisämenetelmä, liiketoiminettomarginaalimenetelmä sekä voitonjakamismenetelmä. Siirtohinnoitteluohjeiden mukaan aineettoman omaisuuden siirtohinnoitteluun soveltuvat parhaiten markkinahintavertailumenetelmä, liiketoiminettomarginaalimenetelmä sekä

voitonjakamismenetelmä (Pankakoski 2018, 167), jotka esitetään seuraavaksi tarkemmin.

Markkinahintavertailumenetelmä

Suorin keino markkinaehtoisuuden varmistamiseksi on verrata etupiiriyritysten välisissä liiketoimissa käytettyjä hintoja vertailukelpoisessa riippumattomien yritysten välisessä kaupankäynnissä käytettyihin hintoihin. Menetelmän käytössä voidaan hyödyntää sekä sisäisiä että ulkoisia vertailuhintoja. Sisäisestä vertailuhinnasta puhutaan tilanteissa, joissa samanlaisella tai vertailukelpoisella hyödykkeellä käydään kauppaa sekä konsernin sisällä että riippumattomien yritysten kanssa samanaikaisesti (Franze 2005, 263) Kun vertailun kohteena on riippumattomien yritysten välinen kauppa, on kyseessä ulkoinen vertailuhinta. Ulkoista vertailuhintaa käytetään lähes ainoastaan sellaisten hyödykkeiden kohdalla, joiden vaihdanta tapahtuu esimerkiksi pörssissä tai muulla avoimella kaupankäyntitavalla. (Karjalainen & Raunio 2007, 67)

Rosenberg et al. (2003, 5) toteavat, että aineettoman omaisuuden hyödyntäminen liiketoiminnassa on vertailukelpoisuuden määrittämisen kannalta vaikeimpia osa-alueita. Aineettoman omaisuuden erille on vaikeaa löytää sopivia vertailukohteita ja usein aineettomat hyödykkeet ovatkin täysin uniikkeja. On myös harvinaista, että vertailukelpoinen aineeton hyödyke olisi ostettavissa usealta eri myyjältä samanaikaisesti. Mikäli sopiva vertailukohde löydetään, muodostuu usein ongelmaksi se, että vertailukohteen kaupan ehdoista ei ole saatavilla julkisesti tietoa.

Aineettoman omaisuuden arvo on yksilöllistä: se riippuu siitä millä tavalla kukin ostaja voi sitä hyödyntää omassa liiketoiminnassaan - tästä syystä johtuen, myös maksuhalukkuudessa on eroja. Aineettoman omaisuuden myyjällä on usein etulyöntiasema ostajaehdokkaita kohtaan, koska kauppaneuvotteluissa potentiaaliset ostajat joutuvat luovuttamaan itseään koskevaa informaatiota myyjälle, heikentäen näin omaa neuvotteluasemaansa. Aineettoman omaisuuden haltijat suosivat myös usein sopimusehtoja, joilla esim. kielletään lisenssien jälleenmyynti. Edellä mainitut asiat huomioon ottaen, ei voida olettaa, että aineettoman omaisuuden myyjä kävisi kauppaa samoilla hinnoilla ja ehdoilla

kaikkien osapuolien kanssa. Muun muassa näistä syistä johtuen markkinahintavertailumenetelmä ei useimmiten sovellu aineettoman omaisuuden siirtohinnoitteluun. (King 2009, 25) Mehtonen (2005, 115) toteaaakin, että kun kaupan kohteena on hyvin yksilöllinen hyödyke, kuten esimerkiksi oikeus hyödyntää teknistä tuotantomenetelmää, ei markkinahintavertailumenetelmää useinkaan pysty käyttämään luotettavasti.

Jälleenmyyntihintamenetelmä

Tilanteissa, joissa suoria vertailuhintoja ei ole saatavilla voidaan käyttää jälleenmyyntihintamenetelmää tai kustannusvoittolisämenetelmää, joista jälleenmyyntihintamenetelmä on ensisijainen (Helminen 2005, 166). Jälleenmyyntihintamenetelmän soveltamisen lähtökohtana on hinta, jolla etupiiriyritykseltä ostettu tuote jälleenmyydään riippumattomalle osapuolelle. Tästä hinnasta vähennetään sopiva bruttomarginaali (jälleenmyyntihintamarginaali), joka kuvaa sitä osuutta, jolla jälleenmyyjä yrittää kattaa kustannuksensa ja kerryttää sijoitetun pääoman ja otettujen riskien vaatiman voiton. Jäljelle jäävä osuus, josta on poistettu muut ostamiseen liittyvät kulut (esim. tullimaksut), kuvaa etupiiriyritysten välisen liiketoimen markkinaehtoista hintaa. (OECD 2010, 65-66)

Siirtohinnoitteluohjeissa mainitaan, että jälleenmyyntimenetelmä soveltuu yleisesti ottaen huonosti aineettoman omaisuuden suoraan arvonnäilytykseen (OECD 2017, 294)

Kustannusvoittolisämenetelmä

Kustannusvoittolisämenetelmän lähtökohtana ovat kustannukset, joita omaisuuden tai palvelujen hankkijalle etupiiritoimesta syntyy, kun omaisuutta tai palveluita siirretään etupiiriin kuuluvalla yritykselle. Näitä kustannuksia oikaistaan sopivalla kustannusvoittolisällä, jolla pyritään kuvaamaan sellaista voittoa, jota markkinaehtoisesti toimiva yritys vastaavassa tilanteessa edellyttäisi. Ensisijaisesti kustannusvoittolisä pyritään määrittämään tarkasteltavan yrityksen riippumattomassa liiketoimessa saaman kustannusvoittolisän perusteella. Koska edellä mainittu tapa ei aina ole mahdollinen, voidaan kustannusvoittolisän määrittelyperusteena käyttää myös riippumattoman yrityksen vertailukelpoisessa liiketoimessa saamaa kustannusvoittolisää. Riippumattomien liiketoimien ja

etupiiritoimien tulee olla OECD:n siirtohinnoitteluohjeiden asettamien kriteerien mukaisesti vertailukelpoisia, jotta niitä voidaan käyttää vertailukohteina kustannusvoittolisämenetelmää sovellettaessa. (OECD 2010, 71) Yleisesti ottaen tuotteiden samankaltaisuus on vähemmän merkittävää kustannusvoittolisämenetelmää käytettäessä, kuin muita menetelmiä sovellettaessa. Merkittäviä vertailukelpoisuuteen vaikuttavia ominaisuuksia ovat erityisesti suoritettut toiminnot, riskit ja sopimusehdot. (Rosenberg et al. 2003, 6).

Joskus kertyneen kustannusmäärän ja markkinahinnan välillä ei ole suoraa yhteyttä: on esimerkiksi mahdollista, että arvokkaankin keksinnön kehittämiseen on uhrattu vain pieni määrä tuotantopanoksia. Yritysten toiminnallisilla eroavaisuuksilla voi olla suuria vaikutuksia vertailukelpoisuuteen - erityisesti on otettava huomioon vertailtavien yritysten koko ja siihen liittyvät mahdolliset suurtuotannon edut sekä yritysten toiminnan pääomaintensiivisyydessä esiintyvät erot. Myös maantieteellisellä sijainnilla ja markkina-alueella, jolla toimintaa harjoitetaan, on merkitystä vertailukelpoisuuden kannalta. Huomioon otettavia seikkoja on myös se, että pitkälle vertikaalisesti integroituneilla yrityksillä voi olla erilainen kustannusrakenne. (Rosenberg et al. 2003, 7)

Liiketoiminettomarginaalimenetelmä

Liiketoiminettomarginaalimenetelmässä tutkitaan sopivaan perustaan (esim. kustannukset, myynti, omaisuus) liittyvää nettomarginaalia, jonka verovelvollinen etupiiritoimesta saa (OECD 2010, 77). Menetelmässä tarkastellaan siis yrityksen toimintojen nettotuottoa liiketoiminnoittain ja pyritään vertaamaan sitä riippumattomien yritysten vastaavissa liiketoimissa saamaan liikevoittoon. Nettomarginaalin käsitettä ei ole määritelty siirtohinnoitteluohjeissa, mutta yleisimmin vertailulukuna käytetään liikevoittoa. Menetelmä toimii käytännössä samalla tavalla kuin kustannusvoittolisä- ja jälleenmyyntihintamenetelmä, mutta vertailukohteena käytetään liikevoittoa. (Karjalainen & Raunio 2007, 82) Kuten kustannusvoittolisä- ja jälleenmyyntihintamenetelmää sovellettaessa, nettomarginaali pitäisi ideaalitapauksessa määrittää sen nettomarginaalin perusteella, jonka verovelvollinen saa vertailukelpoisissa riippumattomissa liiketoimissa (sisäinen verrokki). Menetelmä sallii myös ulkoisten verrokkien käytön, jolloin marginaali määritetään riippumattomien yritysten vertailukelpoisten

liiketoimien perusteella. (OECD 2010, 78) Siirtohinnoitteluohjeissa mainitaan, että jälleenmyyntimenetelmä soveltuu yleisesti ottaen huonosti aineettoman omaisuuden suoraan arvonmääritykseen (OECD 2017, 294)

Voitonjakamismenetelmä

Voitonjakamismenetelmässä yritetään poistaa etupiiritoimessa sovittujen tai määrättyjen erityisten ehtojen vaikutus voittoon määrittelemällä se voiton jakautuminen, jonka riippumattomat yritykset olisivat edellyttäneet toteutuvan liiketoimen tai -toimia tehdessään (OECD 2010, 93). Menetelmällä pyritään siis jakamaan etupiiriyrityksille niiden yhdessä harjoittamasta liiketoiminnasta syntynyt voitto markkinaehtoperiaatteen mukaisesti (Mehtonen 2005, 128). Menetelmää sovellettaessa määritellään aluksi etupiiriyritysten tekemistä etupiiritoimista syntynyt, etupiiriyrityksille jaettava voitto. Tämän jälkeen voitto jaetaan etupiiriyritysten kesken tavalla, jolla voitto jaettaisiin markkinaehtoisissa sopimuksissa. Yhteenlaskettu voitto voi olla joko liiketoimien kokonaisvoitto tai jäännösvoitto. Eri osapuolten vaikutus voiton syntyyn pyritään määrittämään toimintoarvioinnin avulla. (OECD 2010, 93)

Voitonjakamismenetelmän suurimpia vahvuuksia on se, että menetelmän soveltaminen ei vaadi vertailukelpoisten riippumattomien yritysten tekemien liiketoimien tunnistamista ja käyttöä. Ulkopuolisista riippumattomista yrityksistä kerätyllä tiedolla arvioidaan lähinnä etupiiriyritysten suorittamien toimintojen vaikutusta kertyneeseen voittoon. Koska ulkoisia verrokkeja ei välttämättä tarvita, menetelmä soveltuu myös tilanteisiin, joissa arvioitavat osapuolet käyttävät ainutlaatuisia aineetonta omaisuutta liiketoimessa. (Huang et al. 2010, 127)

Yksi voitonjakamismenetelmän ongelmista on myös se, että jäännösarvioinnissa voi olla vaikeaa määrittää etupiiriyritysten suorittamien rutiinitoimintojen arvo luotettavalla tavalla. Mikäli toimintojen arvo pystyttäisiinkin todentamaan luotettavasti, on ilmeistä, että yhdistetyn voiton (ennen veroja) ja rutiinitoiminnoille kohdistetun voiton välinen erotus ei sinällään kuvasta aineettoman omaisuuden kerryttämää voittoa. Yhdistettyjen verojen jälkeisten vapaiden kassavirtojen käyttö, ennen veroja määritettävän yhdistetyn voiton sijaan, voisi johtaa parempiin lopputuloksiin. (Jaakkola et al. 2012, 91-92)

Voitonjamismenetelmä voi toimia aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelussa arvonmääritysmallin pohjana, koska toiminnot ja riskit määrittävät mille osapuolelle aineettoman omaisuuden tuotto kuuluu. Menetelmän soveltaminen tarvitsee kuitenkin käytännössä tueksi kassavirtaperusteisia menetelmiä, joilla voidaan arvioida tulevaisuudessa jaettavan tuloksen taso. Voitonjakamismenetelmän suurin heikkous on sen työläys ja soveltamisen vaikeus. Menetelmän vaatiman tiedon kerääminen kaikilta osapuolilta on yleensä hankalaa ja on myös usein vaikeaa määrittää eri osapuolten suorittamien toimintojen ja kantamien riskien merkitys kokonaisuuden kannalta. (Huang et al. 2010, 127)

3. KIRJANPIDOLLISTEN ARVIOIDEN TILITARKASTUS

3.1 IFRIC 23 -tulkinta

IFRIC 23, *tuloverokäsittelyjä koskeva epävarmuus*, on IASB:n julkaisema tulkinta, joka antaa lisäohjeistusta koskien IAS 12:n mukaisten kirjaamis- ja arvostamisvaatimusten soveltamista tilanteissa, joissa on tuloverokäsittelyjä koskevaa epävarmuutta. Tulkinta julkaistiin, koska IAS 12 ei sisällä selkeätä ohjeistusta verovelkojen ja saamisten kirjanpidolliseen käsittelyyn, kun näihin eriin sisältyy arviointiepävarmuutta (IASB 2017, 2)

IFRIC 23 -tulkinnan mukaan ”epävarma verokäsittely on verokäsittely, jonka suhteen on epävarmuutta siitä, hyväksyykö asiaankuuluva veroviranomainen kyseisen verokäsittelyn verolain mukaan. Esimerkiksi yhteisön päätös olla toimittamatta tuloveroilmoitusta tietyllä vero-oikeudenkäyttöalueella tai jättää sisällyttämättä tietty tulo verotettavaan tuloon on epävarma verokäsittely, jos sen hyväksyttävyyys verolain mukaan on epävarma” (IFRIC 23: 2017, 1348).

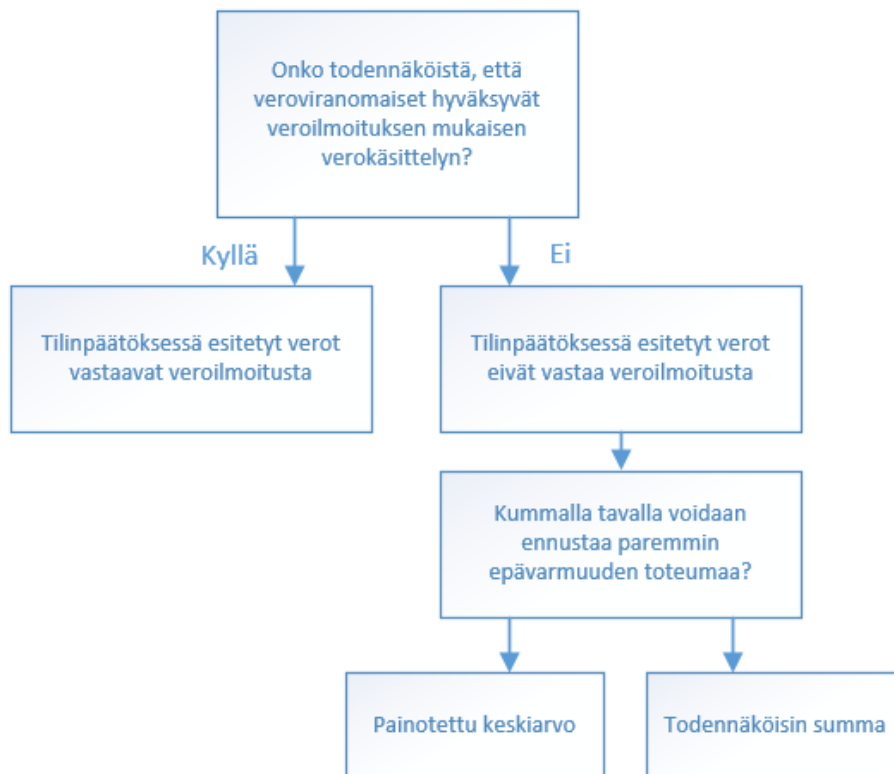
IFRIC 23 vaatii soveltajaa päättämään, tarkasteleeko se ”kutakin epävarmaa verokäsittelyä erikseen vai yhdessä useamman muun epävarman verokäsittelyn kanssa, sen perusteella mikä ennustaa epävarmuuteen tulevan ratkaisun parhaiten”. Kun epävarmuuden vaikutusta arvioidaan, tulkinta vaatii soveltavaa yhteisöä olettamaan, että veroviranomainen tutkii kaikki erät, jotka sillä on oikeus tutkia sekä saa haltuunsa kaiken asiaan liittyvän tiedon. (IFRIC 23: 2017, 1349)

Tulkinnan mukaan yhteisön pitää arvioida sen todennäköisyyttä, hyväksyykö verottaja epävarman verokäsittelyn. Mikäli yhteisö arvioi, että on todennäköistä, että verottaja hyväksyy yhtiön jättämän tai suunnitellun veroilmoituksen mukaisen käsittelyn, käsitellään verot kirjanpidossa veroilmoituksen mukaisesti. Jos taas yhteisö pitää todennäköisenä, että verottaja ei hyväksy verokäsittelyä, tulee yhtiön ottaa verojen kirjanpitokäsittelyssä epävarmuus huomioon. Tulkinta antaa kaksi vaihtoehtoista tapaa, miten epävarmuus huomioidaan, joista yhteisön tulee valita paremmin soveltuva. (IFRIC 23: 2017, 1350) Tulkinnan antamat vaihtoehdot (IFRIC 23: 2017, 1350) ovat seuraavat:

- a) *todennäköisin määrä – yksittäinen todennäköisin määrä mahdollisten tulemien vaihtelualueella. Todennäköisin määrä saattaa ennustaa epävarmuuteen tulevan ratkaisun paremmin, jos mahdolliset tulemat ovat binaarisia tai keskittyvät yhteen arvoon.*
- b) *odotusarvo – mahdollisten tulemien vaihtelualueelle sijoittuvien todennäköisyyksillä painotettujen määrien yhteenlaskettu määrä. Odotusarvo saattaa ennustaa epävarmuuteen tulevan ratkaisun paremmin, jos vaihtelualueelle sijoittuvat mahdolliset tulemat eivät ole binaarisia eivätkä keskity yhteen arvoon.*

IFRIC 23 -tulkinnan mukaan yhteisön on harkittava tilanteissa, joissa on tuloverokäsittelyä koskevaa epävarmuutta, esittääkö se tilinpäätöksessä epävarmojen verokäsittelyiden kirjanpitokäsittelyä koskevat harkintaan perustuvat ratkaisut (IFRIC 23: 2017, 1352). Tulkinta viittaa IAS 1 -standardiin (Kansainvälinen tilinpäätösstandardi IAS 1 Tilinpäätöksen esittäminen), jonka mukaan yhteisön on esitettävä joko tilinpäätöksen liitetiedoissa tai laatimisperiaatteissa tiedot johdon tekemistä harkintaa perustuvista ratkaisuista, ”joilla on eniten vaikutusta tilinpäätöksessä esitettyihin lukuihin”. (IAS 1: 2018, 782) Sen arvioinnissa millä ratkaisulla on eniten vaikutusta lukuihin, voi käyttää tilintarkastuksessa ohjenuorana tilinpäätöksellä määriteltyä olennaisen virheellisyyden rajaa.

IFRIC 23 -tulkinta vaati yhteisöä myös harkitsemaan esittääkö se tilinpäätöksessään tietoja oletuksista tai arvioista, joita se on käyttänyt soveltaessaan tulkintaa epävarmojen verokäsittelyiden kirjaamiseen. Tässä kohtaa tulkinta viittaa myös IAS 1 -standardiin, jonka mukaan ”yhteisön on annettava tietoa tulevaisuutta koskevista oletuksista ja muista sellaisista raportointikauden päättymisajankohdan arvioihin liittyvistä keskeisistä epävarmuustekijöistä, jotka aiheuttavat merkittävän riskin varojen ja velkojen kirjanpitoarvojen muuttumisesta olennaisesti seuraavan tilikauden ai-kana. IAS 1 -standardin mukaan yhteisön tulee ilmoittaa tällaisista varoista tai veloista niiden luonne ja kirjanpitoarvot tilikauden lopussa. (IFRIC 23: 2017, 1350 & IAS 1: 2018, 782)

Kuvio 1. Epävarmojen veropositioden arviointi IFRIC 23 -tulkinnan mukaisesti. (KPMG 2017, 4)

Yllä oleva kuvio esittää epävarmojen veropositioden analysointi ja kirjaamisprosessin päätöspuun muodossa. Kuvioista on nähtävissä, kuinka tulkinta edellyttää tilinpäätöksen laatijalta harkintaa sekä verokäsittelyn hyväksyttävyyden että toteuman ennustamisessa. Tällainen arvio voi olla hyvinkin epävarma ja siksi tulkinta vaatii, että tilinpäätöksessä esitetään olennaisista epävarmuuksista lisätietoja.

3.2 ISA 540 - Kirjanpidollisten arvioiden ja niistä tilinpäätöksessä esitettävien tietojen tarkastaminen

Kuten edellisessä kappaleessa mainittiin, on aineettoman omaisuuden siirtohinnoitteluun pohjaksi tarjolla harvoin vertailukelpoisia transaktioita ja siksi yritykset joutuvat tukeutumaan arviopohjaisiin menetelmiin useimmissa tapauksissa. ISA-standardi 540, Kirjanpidollisten arvioiden – mukaan lukien käypää

arvoa koskevat kirjanpidolliset arviot – ja niistä tilinpäätöksessä esitettävien tietojen tarkastaminen, käsittelee kirjanpidollisia arvioita, jotka standardi määrittelee rahamäärää koskeviksi arvioiksi tarkan määrittämiskeinon puuttuessa (ISA 540: 2009, 753). ISA 540 sisältää käytännön ohjeistusta siihen, miten ISA 315 ja ISA 3302 ja muita relevantteja ISA-standardeja sovelletaan kirjanpidollisten arvioiden tilintarkastuksessa (ISA 540: 2009, 752)

ISA 540 standardin tavoite on ilmaistu seuraavasti standardissa:

Tilintarkastajan tavoitteena on hankkia tarpeellinen määrä tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä siitä, ovatko

(a) kirjanpidolliset arviot, mukaan lukien käypää arvoa koskevat kirjanpidolliset arviot, kohtuullisia, olivatpa ne tilinpäätökseen merkittyjä tai liitetiedoissa esitettyjä, ja

(b) niistä tilinpäätöksessä esitettävät tiedot riittäviä,

sovellettava tilinpäätösnormisto huomioon ottaen.

Aineettoman omaisuuden siirtohintaa ei pääsääntöisesti ole itsessään kirjanpidollinen arvio, koska ostaja- ja myyjäosapuoli toteuttavat siirron sovittuun hintaan, joka kirjataan tilinpäätökseen toteuman mukaisesti. Siirtohinnoitteluprosessissa lasketulla aineettoman omaisuuden käyvällä arvolla voi olla erillisyhtiön kannalta suurikin merkitys, kun siirrossa taseeseen aktivoitun omaisuuserän arvostusta arvioidaan ja tällaisissa tapauksissa ylihintaan toteutettu kauppa voi johtaa tilanteeseen, jossa aineettoman hyödykkeen tasearvo erillisyhtiön tilinpäätöksessä ei vastaa sen käypää arvoa - tämä on kuitenkin siirtohinnoittelusta erillinen arvostuskysymys, jota ei tässä tutkielmassa tarkastella.

Tässä tutkielmassa keskitytään johdon arvioon, joka koskee aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuutta. Markkinaehtoisuus ei itsessään ole vielä kirjanpidollinen arvio, koska aineettoman omaisuuden osto ja myynti viedään kirjanpitoon sen mukaisesti, millä ehdoin osapuolet kaupan toteuttavat, oli transaktio markkinaehtoinen tai ei. Kirjanpidollinen arvio on yhtiön tilinpäätöksen veropositio, joka perustuu johdon arvioon siitä, hyväksyvätkö veroviranomaiset aineettoman omaisuuden siirtohinnan verotuksessa.

ISA 540 -standardin edellyttämät olennaisimmat toimenpiteet ovat seuraavat:

1. Riskienarviointitoimenpiteet ja niihin liittyvät toimenpiteet
2. Olennaisen virheellisyyden riskien tunnistaminen ja arvioiminen
3. Toimenpiteet arvioituihin olennaisen virheellisyyden riskeihin vastaamiseksi
4. Muut aineistotarkastustoimenpiteet merkittäviin riskeihin vastaamiseksi
5. Kirjanpidollisten arvioiden kohtuullisuuden arvioiminen ja virheellisyyksien määrittäminen
6. Kirjanpidollisista arvioista tilinpäätöksessä esitettävät tiedot
7. Viitteet mahdollisesta johdon tarkoitushakuisuudesta

Seuraavissa alaluvuissa käsitellään standardin vaatimien toimenpiteiden pääasiallinen sisältö ja haasteet tutkimusten valossa, erityisesti aineettoman omaisuuden siirtohinnoitteluun liittyvien johdon arvioiden näkökulmasta.

3.3 Riskienarviointitoimenpiteet ja niihin liittyvät toimenpiteet sekä olennaisen virheellisyyden riskien tunnistaminen ja arvioiminen

ISA 540 -standardin mukaan tilintarkastajan on määritettävä arviointiepävarmuuden aste osana riskienarviointitoimenpiteitä sekä ratkaistava, liittyykö korkean arviointiepävarmuuden johdon kirjanpidollisiin arvioihin merkittäviä riskejä. (ISA 540: 2009, 755)

ISA 540 -standardissa on listattu useita eri tekijöitä, jotka vaikuttavat arviointiepävarmuuden asteeseen, kuten arvion herkkyys oletusten muutoksille, ennustejakson pituus ja luotettavan tiedon saatavuus ulkoisista lähteistä. Standardissa myös mainitaan, että yleisesti hyväksytyjen arvostustekniikoiden olemassaolo vähentää arviointiepävarmuutta. (ISA 540: 2009, 770)

Erityisen korkean epävarmuuden arvioiden tilintarkastuksessa ongelmaksi nousee se, että hyvin pienikin virhe arvion muuttujien syöttötiedoissa voi aiheuttaa olennaisen virheen tilinpäätökseen. Tällaiset pienet virheellisyydet ovat usein muuttujan vaihteluvälin sisällä, jonka arvioon liittyvän epävarmuuden voidaan katsoa aiheuttavan (Christensen et al. 2013, 40) Johdon arvioihin sisältyvän

epävarmuuden arviointi määrittää hyvin pitkälti kokonaisriskiarviota. Riskiarvio määrittää puolestaan vaadittavan tilintarkastusevidenssin tason.

3.4 Toimenpiteet arvioituihin olennaisen virheellisyyden riskeihin vastaamiseksi

ISA 540 standardissa on määritelty tarkasti vaihtoehdot toimenpiteiksi, joista tilintarkastajan on suoritettava yksi tai useampi olennaisen virheellisyyden riskiin vastaamiseksi ISA 330:n edellyttämällä tavalla. (ISA 540: 2009, 756) Standardin listaamat lähestymistavat johdon arvion testaamiseen ovat seuraavat

- a) Selvitettävä voidaanko tilikauden päättymisen jälkeisistä tapahtumista saada evidenssiä johdon arvion oikeellisuudesta mikä käytännössä tarkoittaa arvion vertaamista toteumaan
- b) Tarkastettava tapa, jolla johto on tehnyt arvion sekä tieto, johon arvio perustuu
- c) Testattava arviota koskevien kontrollien toiminnan tehokkuus ja suoritettava tämän lisäksi aineistotarkastustoimenpiteitä
- d) Muodostettava itsenäinen arvio ja verrattava tätä johdon arvioon

Standardissa eri lähestymistapoja ei ole asetettu paremmuusjärjestykseen, vaan menetelmän valinta perustuu tilintarkastajan tilannekohtaiseen ammatilliseen harkintaan. Griffith et al. (2015, 835) haastattelivat tutkimuksessaan kahtakymmentäneljää kokenutta yhdysvaltalaisista tilitarkastajaa ja tulosten perusteella menetelmä "c" eli johdon menetelmän tarkastaminen, on tyypillisin tapa johdon arvioiden tarkastuksessa. Johdon prosessin tarkastaminen ei saisi kuitenkaan olla automaattinen valinta tarkastusmenetelmäksi, vaikka se on usein helpoin toteuttaa, koska menetelmään liittyy useita riskejä, joita käsitellään seuraavissa kappaleissa.

Arvion vertaaminen toteumaan

Ensimmäinen standardissa määritelty tapa on arvion vertaaminen toteumaan, mikä käytännössä tarkoittaa sitä, että tilinpäätöspäivän sekä tilintarkastuskertomuksen antamisen välillä toteutuneista tapahtumista hankitaan arvion oikeellisuutta koskevaa tilintarkastusevidenssiä (ISA 540: 2009, 756)

Standardissa todetaan, että menetelmä voi jossain tapauksissa antaa itsessään riittävän evidenssin arvion oikeellisuudesta. Standardissa kuitenkin pyydetään kiinnittämään huomioita siihen, että käypää arvoa koskevissa arvioissa tilintarkastushetken tilanne ei välttämättä kuvaa tilinpäätöspäivän käypää arvoa. (ISA 540: 2009, 756). On kuitenkin huomioitavaa, että vaikka arvion tarkastuksessa ei sovellettaisi toteumaan vertaamiseen pohjautuvaa menetelmää, on tilintarkastajan huomioitava ISA 560:n asettamat vaatimukset. ISA 560:n mukaisesti tilintarkastajan tulee varmistaa, että kaikki tilinpäätöspäivän ja tilintarkastuksen antohetken väliset tapahtumat, jotka edellyttävät tilinpäätöksen muuttamista tai tietojen esittämistä, on tunnistettu. (ISA 540: 2009, 774).

Johdon arviointitavan sekä tiedon, johon arvio pohjautuu, tarkastaminen

Toinen standardin ilmaisema tapa on johdon arviointiin käyttämän menetelmän sekä tiedon, johon se pohjautuu, tarkastaminen. Standardissa on määritetty kaksi päätoimenpidettä, joista toinen on sen arvioiminen, onko johdon soveltama arvostusmenetelmä asianmukainen tapauskohtaisissa olosuhteissa. Toinen päätoimenpiteistä on sen arvioiminen, "ovatko johdon käyttämät oletukset kohtuullisia sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisiin määrittämistavoitteisiin nähden". (ISA 540: 2009, 755).

Arvostusmenetelmän valinta perustuu standardin mukaisesti ammatilliseen harkintaa tilanteissa, joissa sovellettava tilinpäätösnormisto ei määrää käytettävää menetelmää (ISA 540: 2009, 775). Aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelu kuuluu mainittuun kategoriaan, koska IFRS-standardeista ei löydy siirtohinnoittelua koskevaa ohjeistusta. Soveltuvuuden arvioinnin tukemiseksi standardissa on listattu useita eri seikkoja, jotka tilintarkastajan kannattaa huomioida, kuten sen arviointi,

onko yhtiön valitsema menetelmä asianmukainen toimialan, liiketoiminnan ja ympäristön erityispiirteet huomioiden (ISA 540: 2009, 775). Standardissa myös todetaan, että on mahdollista, että eri menetelmät tuottavat toisistaan poikkeavia lopputuloksia ja yhtiön selvittämät syyt näille eroille, voivat auttaa menetelmän asianmukaisuutta (ISA 540: 2009, 776).

ISA 540 -standardi antaa laajahkoa ohjeistusta johdon käyttämien oletusten kohtuullisuuden arviointiin. Yksi avainkohdista on sen arviointi, vaikuttavatko käytetyt oletukset järkeviltä kokonaisuutena tai yhdessä muiden oletusten kanssa, ja tässä kohtaa standardi kehottaa kiinnittämään huomiota myös siihen, ovatko oletukset järkeviä, kun niitä verrataan muissa kirjanpidollisissa arvioissa käytettyihin oletuksiin. (ISA 540: 2009, 777).

ISA 540 ilmaistaan, että käytetyt oletukset voivat liittyä johdon tavoitteiden tai strategioiden toteumaan liittyviin odotuksiin ja tällaisissa tapauksissa tilintarkastajan tulee arvioida muun muassa sitä, ovatko odotukset yhdenmukaisia yhtiön tai yleisen taloudellisen tilanteen kanssa tai niiden olosuhteiden kanssa, joita yhtiö on aiemmin kohdannut, siltä osin kuin menneiden olosuhteiden voidaan katsoa olevan relevantti asia tulevaisuuden ennustamisen kannalta. Standardissa mainitaan myös, että tilintarkastajan kannattaa arvioida, ovatko käytetyt oletukset yhdenmukaisia aikaisempien tilikausien oletusten kanssa. (ISA 540: 2009, 777).

Olenainen standardin mainitsema huomioon otettava seikka, on se, että oletusten kohtuullisuus voi riippua johdon aikomuksesta ja kyvystä toimia tietyllä tavalla. Kun arvioidaan johdon kykyä toimia tietyllä tavalla, on keskeistä arvioida, ovatko johdon suunnitelmat realistisia ottaen huomioon yhtiön taloudellinen tilanne ja olemassa olevat sitoumukset. (ISA 540: 2009, 778).

Yhdysvaltojen tilintarkastusvalvonnasta vastaava viranomaisen, PCAOB:n, valvontaraportissa vuodelta 2009 tuodaan havaintona ilmi, että tarkastuksen kohteena olleessa tilintarkastuksessa on epäonnistuttu huomioimaan historiallinen tai tarkastuksessa saatu evidenssi, joka on ristiriidassa johdon arvion kanssa. Valvontaraportissa todetaan, että edellä mainittu puute kertoo siitä, että tilintarkastajat luottavat liikaa johdolle tehdyissä tiedusteluissa saatuun evidenssiin,

eivätkä harjoita tarvittavaa määrää ammatillista skeptisyyttä ja haasta riittävästi johdon arvioita. (PCAOB 2009, 13)

On lisäksi huomioitavaa, että pelkästään johdon käyttämien muuttujien validointi ei anna riittävää evidenssiä arviointitavan järkevyydestä, vaan tilintarkastajan tulisi pyrkiä analysoimaan myös itsenäisesti, minkälainen ennustemalli soveltuu parhaiten ennusteen rakentamiseen. Griffith et al. (2015, 842) toteavat tutkimuksessaan, että tilintarkastajat keskittyvät liikaa johdon käyttämien oletusten järkevyyden varmentamiseen itsenäisten oletusten muodostamisen kustannuksella ja näin sen arviointi, puuttuuko johdon mallista esimerkiksi tärkeitä muuttujia, jää suorittamatta. Tutkimuksessa todetaan myös, että tilintarkastusalan standardit, valvontaviranomaisten toiminta sekä alla toimivien yritysten käytännöt ohjaavat tilintarkastajia pääasiassa etsimään evidenssiä johdon arvion tueksi, joka puolestaan vähentää tilintarkastajien kykyä huomioida johdon arvion kannalta ristiriitainen evidenssi (Griffith et al. 2015, 857)

Ulkopuolisten asiantuntijoiden hyödyntäminen

Usein monimutkaista taloudellisista mallintamista sisältävät ennusteet ovat tilintarkastajan ydinosamisalueen ulkopuolella jolloin tilintarkastajan on usein tarpeellista hyödyntää arvonmääritysasiantuntijoita (Power 2010, 200-201). Arvonmäärityksessä tarvitaan yleensä rahoitusteorian ymmärryksen lisäksi taloustieteellistä, liikkeenjohdollista ja tilastotieteellistä osaamista sekä vankkaa ymmärrystä toimialasta (Bratten et al. 2013, 20).

Myös yritykset hyödyntävät usein ulkopuolisia asiantuntijoita etenkin käypiin arvoihin liittyvissä arvioissa ja näissä tilanteissa on usein haastavaa se, että tilintarkastajan näkyvyys koko arviomallin rakentamisen taustalla olevaan prosessiin on rajoitettu (Bratten et al. 2013, 15). Sekä johdon käyttämän ulkoisen asiantuntijan että tilintarkastajan hyödyntämän tilintarkastustiimin ulkopuolisen asiantuntijan käytössä on huomioitava se, että tilintarkastaja vastaa viime kädessä johtopäätöksen muodostamisesta arvionvaraisen erän oikeellisuudesta ja tätä varten tilintarkastajan on ymmärrettävä miten ulkoinen asiantuntija on muodostanut tai tarkastanut arvion. ISA-standardi 620, tilintarkastajan käyttämän erityisasiantuntijan työn hyödyntämien, sisältää laajan ohjeistuksen siihen mitä

tilintarkastajan tulee huomioida ulkoisten asiantuntijoiden käytössä (ISA 620: 2009, 958). ISA 500 sisältää vastaavasti toimenpiteet, jotka tilintarkastajan pitää suorittaa, mikäli tarkastuksessa aiotaan hyödyntää johdon käyttämän erityisasiantuntijan tekemää työtä (ISA 500: 2009, 672).

Arvion pohjalla olevan taustainformaation tarkastaminen

ISA 540 mainitsee myös toimenpiteitä, jotka soveltuvat käypää arvoa koskevien kirjanpidollisten arvioiden tilintarkastukseen. Vaikka aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelu ei sinällään ole käypää arvoa koskeva kirjanpidollinen arvio, koska sen perusteella ei arvioida tilinpäätöserän käypää arvoa, vaan liiketoimen markkinaehtoisuutta, soveltuvat ISA 540:n käypää arvoa koskevat kohdat hyvin myös aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun tilintarkastukseen. Standardissa mainitaan, että käypää arvoa koskevat arviot voivat sisältää syöttötietoja, jotka voivat olla todettavissa olevia tai ei todettavissa olevia (ISA 540: 2009, 778). ISA 540 standardin liitteissä mainitaan, että joissain tilinpäätösnormistoissa käypien arvojen hierarkia on täsmennetty niin, että todettavissa olevat syöttötiedot ovat tietoja, ”jotka perustuvat noteerattuihin hintoihin ja toimiviin markkinoihin” ja ei todettavissa olevat taas ”syöttötietoja, joihin sisältyy yhteisön omia harkintaan perustuvia ratkaisuja ja oletuksia, joita markkinaosapuolet käyttäisivät”. (ISA 540 liite: 2009, 792) IFRS-standardit sisältävät vastaavan määrittelyn.

ISA 540 mainitsee, että kun kyseessä on ei todennettavissa oleva syöttötieto, on todennäköisempää, että tilintarkastajan täytyy hyödyntää oletusten arvioinnissa muihin arvioituihin riskeihin vastaamiseksi suoritettaviin toimenpiteisiin (ISA 540: 2009, 779)

Yhdysvaltojen tilintarkastusvalvonnasta vastaava viranomaisen, PCAOB:n, valvontatulosten yhteenvedossa (PCAOB 2015, 14) koskien vuotta 2013 on listattu useita puutteita yhtiön tuottaman tiedon käytössä tilintarkastuksessa. Valvontaraportin mukaan yhtiöt eivät,

- testanneet yhtiön tuottaman tiedon oikeellisuutta ja täydellisyyttä
- suorittaneet toimenpiteitä kaikkien olennaisten transaktioiden validointiin raportilta, jota käytettiin aineistotarkastustoimenpiteessä

- testanneet yleisiä IT-kontrolleja (ITGC), jotka olivat välttämättömiä järjestelmän tuottaman datan oikeellisuuden varmentavien kontrollien toiminnalle.
- vastanneet kontrollipuutteisiin, jotka havaittiin yleisissä IT-kontrolleissa (ITGC), jotka koskivat dataa raporteja varten prosessoivia tai raporteja tuottavia sovelluksia. Tämä ja ylempi havainto koskivat tilannetta, jossa mainittuja raporteja käytettiin aineistotarkastustoimenpiteissä.

Yllä mainitut havainnot tiivistävät hyvin yhtiön tuottaman informaation käytölle asetetut vaatimukset tilintarkastuksessa. Aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelu perustuu lähes aina yhtiön omista raportointi- ja toiminnanohjausjärjestelmistä tuotettuun informaatioon ja siksi järjestelmien tuottaman informaation varmentaminen on tilintarkastuksessa avainasemassa. Yllä listatuista havainnoista kuvastuu myös kontrollitarkastuksen merkitys järjestelmien tuottaman informaation tarkastuksessa. Kontrollitestausta on usein ainoa korkealaatuista evidenssiä tuottava tarkastusmenetelmä, kun puhutaan suurista tietomääristä ja asiakkaalle räätälöidyistä raporteista ja järjestelmistä. Tässä tutkielmassa ei kuitenkaan käsitellä syvällisemmin kontrollitestausta.

Yhdysvaltojen tilintarkastusvalvonnasta vastaava viranomaisen, PCAOB:n, valvontatulosten yhteenvedossa (PCAOB 2010, 10) koskien vuosia 2007-2009 on nostettu esille havainto koskien arvostusasiantuntijoiden käyttöä tilintarkastajan muodostaessa itsenäisen ennusteen. Raportissa todetaan, että joissain tapauksissa tilintarkastajat eivät ymmärtäneet asiantuntijoiden käyttämiä malleja ja oletuksia. Toinen merkittävä havainto raportilla on se, että tilintarkastajat ovat epäonnistuneet itsenäisen ja johdon ennusteen välisten erojen asianmukaisessa arvioinnissa. Griffith et al. (2015, 836) nostavat esiin samankaltaisia ongelmia tutkimuksessaan, jossa todetaan, että tilintarkastuksissa johdon arvioita koskeva käytännön työ delegoidaan usein arvonmäärityksen asiantuntijoille ja toimenpiteiden suoritusta leimaa yhteisen kielen sekä riittävän keskinäisen kommunikaation puute. Ulkopuolista asiantuntijaa käytettäessä on hyvä huomioida, että johtopäätösten tekeminen hankitun tilintarkastusevidenssin perusteella on tilintarkastajan vastuulla ja siksi on tärkeitä muodostaa riittävä ymmärrys ulkopuolisen asiantuntijan suorittamasta työstä.

3.5 Muut aineistotarkastustoimenpiteet merkittäviin riskeihin vastaamiseksi

Merkittävä riski on määritetty ISA 315 -standardissa tunnistetuksi ja arvioiduksi olennaisen virheen riskiksi, joka edellyttää erityistä harkintaa tilintarkastuksessa (ISA 315: 2013, 541) ISA 540 -standardissa on määritelty toimenpiteitä, jotka tilintarkastajan on suoritettava aineistotarkastuksen lisäksi, kun kyseessä on merkittäviä riskejä aiheuttava kirjanpidollinen arvio.

Ensimmäinen standardin listaamista merkittävään riskiin vastaamiseksi suoritettavista toimenpiteistä on sen arviointi, miten johto on käsitellyt vaihtoehtoisia oletuksia tai toteumia arviossaan ja miten se on muodostanut niiden hylkäämiseen johtaneen johtopäätöksen tai miten johto on muulla tavalla huomionut arviointiepävarmuuden. (ISA 540: 2009, 756) Yksi esimerkki arviointiepävarmuuden mahdollisesta tarkastelutavasta on herkkyyshanalyysi, jonka avulla voidaan analysoida, onko arvio herkkä muuttujissa tapahtuville vaihteluille ja mitkä ovat herkimmät muuttujat. (ISA 540: 2009, 784)

Toinen merkittäviin riskeihin vastaavista toimenpiteistä on johdon käyttämien merkittävien oletusten kohtuullisuuden arviointi (ISA 540: 2009, 756). Standardin mukaan oletus on merkittävä, jos ”kohtuullinen muutos oletuksessa vaikuttaisi olennaisesti kirjanpidollisen arvion määrään” (ISA 540: 2009, 756). Kohtuullisuuden arviointia on kuvattu kappaleessa 7.5, johdon arviointitavan sekä tiedon, johon arvio pohjautuu, tarkastaminen.

Standardi ohjeistaa tilintarkastajaa myös arvioimaan sitä, onko johdolla aikomus ja kyky toteuttaa toimenpiteet, joita johdon arvio kuvastaa (ISA 540: 2009, 756). Esimerkkejä tällaisista toimenpiteistä on muun muassa sen arviointi, miten johto on aikaisemmin toteuttanut ilmoittamansa aikomukset sekä kirjallisen dokumentaation, kuten budjettien ja pöytäkirjojen tarkastaminen (ISA 540: 2009, 778).

4. AINEETTOMAN OMAISUUDEN SIIRTOHINNOITTELUN TILINTARKASTUS – EMPIIRINEN ANALYYSI

4.1 Tutkielman aineiston keruu ja analyysi

Tutkimus on laadullinen ja se toteutettiin teemahaastattelujen avulla. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, jossa haastattelu kohdennetaan valittuihin teemoihin. Teemahaastattelu ei nojaa etukäteen laadittuun tarkkaan kysymysrakenteeseen, vaan antaa tilaa vapaammalle keskustelulle ja lisäkysymyksille, joka ottaa huomioon haastateltavien tulkinnat ja asioille antamat merkitykset. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 47-48) Tutkimus on aineistolähtöinen eli se ei pyri testaamaan teoriaa tai hypoteeseja (Hirsjärvi et al. 2004, 155.), vaan se pyrkii muodostamaan kerätyn aineiston perusteella käsityksen siitä, miten aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelusta johtuva epävarmojen veropositoiden riski tulisi ottaa huomioon tilintarkastuksessa.

Haastateltaviksi valikoitiin kaksi tilintarkastuksen ja yksi siirtohinnoittelun asiantuntija. Haastateltaviksi haettiin henkilöitä, jotka ovat olleet mukana toteuttamassa aineettoman omaisuuden rajat ylittävien sisäisen myynnin transaktioiden tilintarkastusta. Sopivia haastateltavia etsittiin Suomessa alan suurimpiin toimijoihin kuuluvan tilintarkastusyhteisön sisältä. Hakuprosessissa ilmeni, että kokemus suuren mittaluokan aineettoman omaisuuden luovutuksen sisältävistä siirtohinnoittelutransaktioiden tilintarkastuksesta on harvinaista ja tästä syystä johtuen sopivia haastateltavia löytyi lopulta ainoastaan kolme.

Mahdollisimman avoimen keskustelun takaamiseksi haastateltaville henkilöille annettiin mahdollisuus esiintyä tutkimuksessa anonyymeinä. Haastateltuja asiantuntijoita velvoittava asiakkaiden liikesalaisuuksia koskeva salassapitovelvollisuus huomioitiin tutkimuksessa niin, että asiantuntijoiden asiakkaiden tunnistamisen mahdollistavat yksityiskohdat jätettiin pois keskusteluista. Kaikki haastateltavat työskentelevät kansainvälisen tilintarkastusta sekä verotuksen ja liikkeenjohdon konsultoinnin palveluilta tarjoavan yrityksen palveluksessa.

Taulukko 1. Haastatellut asiantuntijat

haastateltava	työkokemus	Haastattelun kesto (minuuttia)
Asiantuntija A	KHT-tilintarkastaja, 14 vuoden työkokemus alalta	64
Asiantuntija B	KHT-tilintarkastaja, 11 vuoden työkokemus alalta	55
Asiantuntija C	Vero- ja siirtohinnoitteluasiantuntija, 16 vuoden työkokemus alalta	70

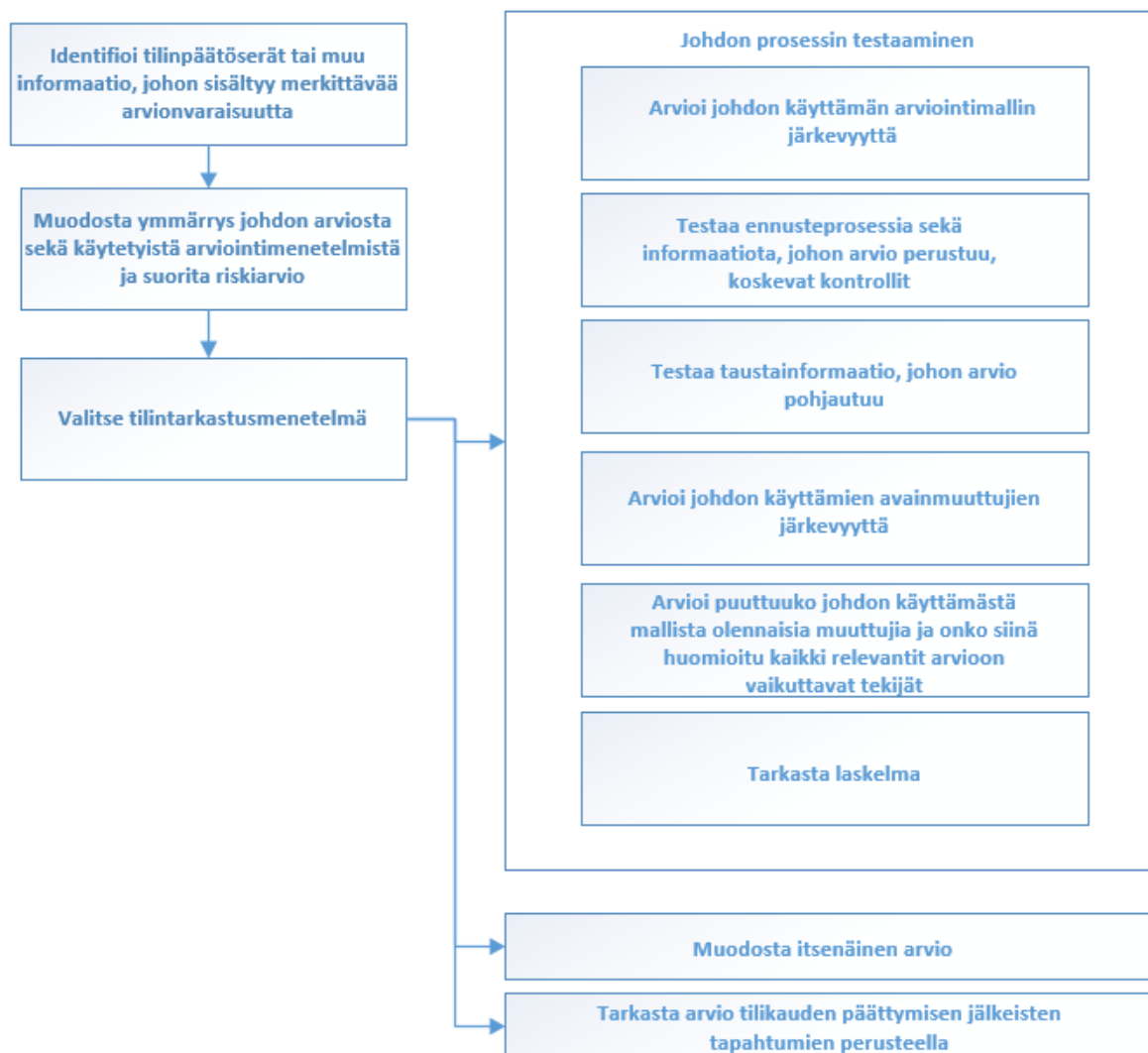
Haastatteluiden runkona (liite 1) käytettiin ISA 540 -standardin määrittämiä johdon arvioiden tilintarkastuksen toimenpiteitä. Standardin vaatimat toimenpiteet käytiin läpi siinä järjestyksessä kuin ne yleisesti ottaen toteutetaan tilintarkastuksessa. Asiantuntijoita pyydettiin kuvailemaan aineettoman omaisuuden luovutuksen siirtohinnoitteluprosessi alusta loppuun. Haastattelussa noudatettiin ISA 540 – standardissa kuvattua johdon ennusteiden tarkastuksen runkoa ja haastateltuja asiantuntijoita pyydettiin kuvailemaan toimenpiteet, jotka he suorittaisivat kussakin vaiheessa. Haastateltavia pyydettiin kertomaan, minkälaisia toimenpiteitä suoritetaan kunkin vaiheen aikana ja minkä tasoista evidenssiä näillä toimenpiteillä pyritään hankkimaan. Haastateltavia pyydettiin myös arvioimaan, muodostaako ISA 540 -standardi loogisen ja riittävän rungon siirtohinnoittelun tilintarkastukselle ja kuvailemaan sen mahdollisia puutteita. Haastateltavia pyydettiin kuvailemaan mitkä ovat suurimpia haasteita aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun tilintarkastuksessa ja miten yleisiä toimintatapoja voitaisiin kehittää tällä alueella.

Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin ja haastattelussa käytettiin apuna valmista haastattelurunkoa (liite 1). Kysymyksiä ei esitetty haastattelurungon mukaisessa järjestyksessä, vaan haastatelluille annettiin vapaus kertoa eri aihepiireistä haluamallaan tavalla. Kaikki haastattelurungossa esitetyt kysymykset kuitenkin käsiteltiin jokaisessa haastattelussa. Kerättyä aineistoa analysoitiin

aineistolähtöisesti. Aineisto pelkistettiin ja ryhmiteltiin käyttäen apuna ISA 540 -standardin muodostamaa viitekehystä.

Aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun tilintarkastusprosessi

Haastattelut toteutettiin ISA 540 -standardin muodostaman viitekehyyksen avulla, jonka tarjoamat lähestymistavat ja pääasialliset toimenpiteet on kuvattu alla olevassa kuviossa.

Kuvio 2. Johdon arvioiden tilintarkastusprosessi ISA 540 -standardin mukaisesti. (Mukaillen: Griffith et al. 2015, 845)

Johdon arvion tilintarkastusprosessin ensimmäinen vaihe on tarkastettavan erän identifiointi ja riskienarvioinnin suorittaminen, jotta tilintarkastustoimenpiteet voidaan

kohdentaa oikein. Tämän jälkeen muodostetaan ymmärrys johdon arviomallista ja olennaisista muuttujista ja valitaan arvion testaamiseen soveltuvin tilintarkastusmenetelmä. Tilintarkastusmenetelmää valittaessa on ISA 540 -standardin mukaisesti kolme vaihtoehtoa, jotka on kuvattu yllä esitettyssä kuviossa. Seuraavat luvut on rakennettu johdon prosessin testaamista koskevan viitekehyksen ympärille, mutta esitetty tieto soveltuu myös yhtä lailla itsenäisen arvion muodostamisen tueksi.

4.2 Riskienarviointitoimenpiteet sekä olennaisen virheellisyyden riskien tunnistaminen ja arvioiminen

Asiantuntijat A ja B korostivat riskiarvion muodostamisen tärkeyttä ennen varsinaisten tarkastustoimenpiteiden aloittamista. Siirtohinnoittelun eli konsernin sisäisten tapahtumien tarkastuksessa on huomioitavaa, että konsernitilinpäätöksessä konsernin sisäiset liiketoimet eliminoidaan eikä niillä ole siten vaikutusta konsernin lukuihin. Konsernitilinpäätöksessä konserniyhtiöiden välisen aineettoman omaisuuden siirron vaikutus näkyy pääsääntöisesti ainoastaan veroissa, mikäli ostavan ja myyvän yhtiön efektiiviset verokannat eroavat toisistaan. Konsernin erillisyhtiöiden tilinpäätöksissä aineettoman omaisuuden myynnit ja ostot käsitellään kuten mitkä tahansa vastaavat transaktiot konsernin ulkopuolisten osapuolien kanssa.

Kaikki haastatellut asiantuntijat kiinnittivät myös huomiota siihen, että kansainvälisen siirtohinnoittelun peruseriaate on kahdenkertaisen verotuksen estäminen ja tästä syystä lähtöoletuksena tilintarkastuksessa voidaan pitää sitä, että mikäli aineettoman omaisuuden siirtohintaa oikaistaan myyvän yhtiön verotuksessa, tehdään vastaava oikaisu myös ostavan yhtiön verotettavaan tulokseen. Asiantuntija A ja B esittivät, että edellä mainitusta syystä johtuen erillisyhtiöiden tilintarkastuksessa aineettoman omaisuuden siirtohinnoitteluun liittyvä tilintarkastusriski on yleensä korkeampi, koska erillisyhtiön tilinpäätöksessä siirtohinnoittelu-oikaisun vaikutus on yksinkertaistettuna siirtohinnoittelu-oikaisun suuruus kerrottuna yhtiön efektiivisellä veroasteella.

Konsernitilinpäätöksen ollessa kyseessä, voidaan perusoletuksena pitää sitä, että riskin rahamääräistä suuruutta voidaan arvioida kertomalla siirtohinnoitteluokaisun määrä ostaja- ja myyjäyhtiöiden efektiivisten verokantojen välisellä erotuksella. Kansainvälisissä konserneissa on yleistä, että konserniyhtiöiden efektiivisissä veroasteissa ei ole kovin suuria eroja ja siksi aineettoman omaisuuden siirtohinnoitteluun liittyvä epävarmojen veropositioden rahamääräinen riski voi olla huomattavasti pienempi konsernitilinpäätöksen tilintarkastuksessa kuin erillisyhtiön tilintarkastuksessa. (Asiantuntija A).

”Monesti se potentiaalinen veroriski on olennainen vain erillisyhtiössä, koska yritysverokannat on monesti melko samalla tasolla kansainvälisesti” (Asiantuntija A)

Asiantuntija C:n mukaan on kuitenkin huomioitava, että kiistatilanteissa kahden eri valtion veroviranomaiset eivät välttämättä pääse yhteisymmärrykseen oikeasta siirtohinnoista ja kahdenkertaisen verotuksen riski voi nostaa konsernitilinpäätöksen näkökulmasta myös rahamääräistä riskiä tällaisissa tapauksissa. Asiantuntija A mainitsi, että mahdolliset veronlisäyksinä toteutettavat sanktiot voivat nostaa riskiä korkeammaksi kuin pelkän efektiivisen veroasteen perusteella voisi arvioida. Asiantuntija C:n mukaan on lisäksi huomioitavaa, että yksittäisen yhtiön verotarkastus voi kohdistua useaan eri tilikauteen samanaikaisesti, joka voi nostaa pienemmänkin virheen verovaikutusta huomattavasti. Tämän epävarmoja veropositioita koskevan riskin on myös nostanut esille esimerkiksi O’Haver (2012, 67).

Haastateltavat eivät nostaneet esille epävarmojen veropositioden potentiaalista epäsuoraa vaikutusta yhtiön kykyyn hyödyntää laskennallisia verosaamisia (McKinley & Owsley 2013, 52), joka olisi johdonmukaista ottaa huomioon kokonaisriskiä arvioitaessa. Myöskään epävarmojen veropositioden potentiaalinen vaikutus kansainvälisten konsernien ulkomaan yhtiöiden kotiuttamattomiin voittovaroihin (McKinley & Owsley 2013, 52), joista tulee tiettyjen edellytysten täytyessä kirjata laskennallinen verovelka IAS 12 mukaisesti, ei noussut esille haastatteluissa.

Asiantuntija C korosti paikallisen sääntelyn tuntemisen tärkeyttä riskiarviota laadittaessa ja huomautti, että useissa tapauksissa paikalliseen lainsäädäntöön sisältyvä tulonoikaisunormi voi johtaa huomattavasti erilaiseen tulkintaan markkinaehtoperiaatteesta, kuin OECD:n malliverosopimuksen tulonoikaisuartikla. Asiantuntija C:n mukaan OECD:n jäsenvaltiot eivät ole velvoitettuja noudattamaan OECD:n siirtohinnoitteluohjeita ja malliverosopimuksen ja sen kommentaarin määrittämää tulkintaa, vaan voivat soveltaa kansallista lainsäädäntöä haluamallaan tavalla. Vastaavia seikkoja on nostanut esille myös Pankakoski (2018, 139) tutkimuksessaan.

Asiantuntijoiden A ja C mukaan riskiarvioinnin toimenpiteitä suoritettaessa on hyvä huomioida mahdolliset epävarman veroposition riskin lähteet:

”Epävarma veropositio voi yleensä syntyä kahdesta syystä, voi olla, että veroviranomaiset eivät hyväksy yhtiön siirtohinnoittelumallia tai sitten siirtohinnoittelu on yksinkertaisesti toteutettu eri tavalla kuin se malli osoittaa, joka voi johtua virheellisen datan käytöstä tai virheestä laskentalogiikassa.”

(Asiantuntija A)

Herkkyysanalyysi on myös ISA-standardeissa kuvattu riskienarviointimenetelmä, joka on hyödyllistä suorittaa etenkin kassavirtapohjaisia siirtohinnoittelumenetelmiä tarkastettaessa. Analyysin tarkoitus on selvittää, kuinka herkkä johdon ennustemalli on eri muuttujissa tapahtuville muutoksille, joka puolestaan antaa informaatiota tilintarkastustoimenpiteiden kohdentamista varten. Mikäli herkkyysanalyysiä tehdessä ilmenee, että hyvin pienikin muutos, joka mahtuu esimerkiksi normaaliin markkinoiden volatiliteetin aiheuttaman vaihteluvälin sisälle, aiheuttaisi olennaisen virheen herkkyysanalyysin perusteella, on syytä analysoida johdon käyttämän mallin asianmukaisuutta tarkemmin. Liian herkkä malli voi kieliä siitä, että johto ei ole huomionnut mallin suunnittelussa ennuste-epävarmuutta oikealla tavalla. On myös tilanteita, joissa arvioitava transaktio on rahamääräisesti yhtiön kokoon nähden epätavanomaisen suuri, jolloin pienikin muutos voi aiheuttaa olennaisen virheen. Peruseriaatteena voidaan pitää sitä, että mitä herkempi johdon malli tai jokin yksittäinen muuttuja on muuttujissa tapahtuville muutoksille, sitä enemmän tilintarkastusevidenssiä tarvitaan. Tarkastus on myös tehokkuuden kannalta

järkevää kohdistaa niihin muuttujiin, joihin liittyy olennaisen virheen riski. (asiantuntijat A ja B)

Asiantuntija A ja B nostivat esille johdon aikaisempien arvioiden toteumatarkkuuden arvioinnin, joka on ISA-standardien määrittämä tekijä, joka tulisi huomioida riskiarvioinnissa. Asiantuntija A:n mukaan evidenssin taso, joka on saatavilla ennustetarkkuuden arvioinnilla, voi kuitenkin olla tosiallisesti vähäinen, vaikka menetelmä on yleensä tilintarkastusmetodologian näkökulmasta hyväksyttävä.

”Metodologiassahan mainitaan, et johdon ennusteiden historiallinen osumatarkkuus antaa evidenssiä ennusteprosessin toimivuudesta, mut todellisuudessa en panis hirveästi painoa tällaiselle evidenssille, koska monesti se yritys on ihan eri tilanteessa nyt kuin vaikka pari vuotta sitten ja monet toimialat muuttuu tosi nopeasti” (Asiantuntija A)

Asiantuntija A myös korosti, että aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelu perustuu yleensä kassavirtaennusteisiin, jolloin vertailukohteita lähes aina löydettävissä yrityksen historiasta. Asiantuntija B:n mukaan aineettoman omaisuuden luovutus liittyy yleensä yritysrakenteen ja toimintojen uudelleenjärjestelyyn, jolloin on syytä myös tarkastella, onko tällä vaikutusta ennusteprosessiin.

Monikansallisilla yrityksillä on yleensä hallituksen tai johdon vahvistama siirtohinnoittelupolitiikka. Riskiarvioinnin yhteydessä on hyvä tarkastella, onko toteutettava transaktio yhdenmukainen tämän politiikan kanssa. Huomioitavaa on etenkin vastaavatko johdon aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelumallissa käyttämät katetasot ja kuvaukset yhtiöiden suorittamista toiminnoista siirtohinnoittelupolitiikkaa. (Asiantuntija C)

Olennainen osa riskienarviointiprosessia on maakohtaisen sääntelyn sekä dokumentaatiovaatimusten ymmärtäminen. Riskitasoa nostaa yhtiön tekemät poikkeamat sääntelyn asettamista vaatimuksista etenkin tilanteissa, joissa yhtiö ei ole hakenut ennakkoratkaisua viranomaisilta käyttämälleen mallille. On myös tyypillistä, että maakohtaiset vaatimukset poikkeavat toisistaan, jolloin on hyödyllistä ymmärtää kahdenkertaisen verotuksen riski ja analysoida todennäköistä lopputulemaa. Sääntelyn vaikutuksia arvioitaessa on lähes aina välttämätöntä

hyödyntää siirtohinnoittelun asiantuntijoita, jotka tuntevat kaikkien transaktion osapuolien kotivaltioiden käytännöt. (Asiantuntija C)

Asiantuntija B:n mukaan riskienarviointiprosessiin kuuluu myös sen arviointi, onko yhtiöllä ollut käytössään tarvittavat resurssit siirtohinnoittelun toteutuksessa. Asiantuntija B korosti, että tilintarkastajan tulee muodostaa ymmärrys siitä, onko johto hyödyntänyt tarpeeksi kattavasti ja monipuolisesti eri asiantuntijoiden osaamista siirtohinnoitteluprosessista. Asiantuntija C:n näkemyksen mukaan aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelussa korostuu etenkin kokonaisavaltainen ymmärrys yhtiön arvoketjusta ja siksi usein prosessin vetovastuu kuuluisi olla tarpeeksi ylhäällä johtotasolla monikansallisissa yrityksissä. Asiantuntija A:n mukaan yritysten vero-osastot suorittavat usein arvoketjuanalyysyjä tai tilaavat näitä ulkopuolisilta asiantuntijoilta, mutta riskinä tällaisissa tilanteissa on se, että veroasiantuntijoilla ei välttämättä ole tarvittavaa näkyvyyttä esimerkiksi yhtiön strategiaan, tuotteisiin, arvoketjuun ja arvonluontiprosessin tärkeimpiin tekijöihin. Tilintarkastajan on hyödyllistä pyytää yhtiö dokumentoimaan tarkasti prosessiin osallistuneiden asiantuntijoiden asema yhtiössä ja millä tavalla he ovat vaikuttaneet mallin rakentamiseen. Tilintarkastuksessa tulee myös arvioida, ovatko siirtohinnoittelun kannalta avaintoimintojen edustajat olleet mukana prosessissa. (asiantuntija C).

Mikäli yhtiö on hyödyntänyt ulkopuolisia asiantuntijoita aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelussa tulee tilintarkastajan arvioida ISA 500 -standardin mukaisesti asiantuntijan pätevyyttä, kyvykkyyttä ja objektiivisuutta osana tilintarkastusta. Tämä arvio on kriittinen tekijä myös riskiarviota muodostettaessa, koska aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelu on haastava erityisosaamisalue, jonka kansainvälinen luonne vaatii yleensä useamman kuin yhden valtion sääntelyn asiantuntemusta ja asiantuntijoiden rajat ylittävää yhteistyötä. (asiantuntijat A ja B)

4.3 Ymmärryksen muodostaminen ja yhtiön valitseman mallin järkevyyden arviointi

Kaikki haastatellut asiantuntijat korostivat siirtohinnoittelumallin ja yhtiön arvoketjun ymmärtämisen tärkeyttä. Ymmärryksen muodostaminen johdon arviosta on ISA 540 -standardin edellyttämä toimenpide, joka rakentaa perustan aineistotarkastustoimenpiteiden suunnittelulle. Alla oleva kuvio tiivistää haastatteluissa syntyneen käsityksen ymmärryksen muodostamisen prosessista ja toimii samalla runkona aiheen käsittelylle tässä kappaleessa.

Kuvio 3. Ymmärryksen muodostaminen aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelusta

Siirron kohteen ja tarkoituksen arviointi

Kaikki haastatellut asiantuntijat korostivat, että tilintarkastajan tulee ymmärtää toteutettavan aineettoman omaisuuden siirron liiketaloudellinen tarkoitus, jotta markkinaehtoisesta toteutuksesta arviointi on mahdollista. Asiantuntija C:n mukaan

aineettoman omaisuuden sisäiset siirrot heijastavat usein yhtiöiden organisaatorakenteissa tapahtuvia muutoksia, esimerkiksi liiketoimintojen johdon ja tuotekehityksen keskittämistä tiettyyn maantieteelliseen yksikköön. Asiantuntija C:n mukaan tilintarkastuksessa on tärkeätä muodostaa käsitys siitä, kuvastaako aineettoman omaisuuden siirto myös tosiallisia muutoksia yhtiön arvoketjussa, koska konserniyhtiöiden suorittamat toiminnot ja kantamat riskit määrittävät hyvin pitkälti kenelle aineettoman omaisuuden kerryttämä tuotto kuuluu siirtohinnoittelussa.

”Siirtohinnoittelussa ne suoritettavat toiminnot ja riskit ratkaisevat hyvin pitkälti kenelle se aineettoman omaisuuden kerryttämä tuotto kuuluu” (asiantuntija C)

Siirron kohteen määrittäminen on hyvä aloittaa transaktion osapuolten välisen sopimuksen läpikäynnillä siirtyvien oikeuksien ja velvoitteiden ymmärtämiseksi (asiantuntijat A ja B). Asiantuntija A:n mukaan tässä kohtaa on myös tarkasteltava, muuttaako siirtoa koskeva sopimus myös yhtiöiden oikeuksia ja velvoitteita suhteessa muihin konserniyhtiöihin. Asiantuntija C mainitsi, että konserniyhtiöiden välillä voi olla esimerkiksi erilaisia kustannustenjakosopimuksia ja aineettoman omaisuuden siirtojen yhteydessä on hyvä arvioida, vaikuttaako transaktio tällaisiin sopimuksiin.

Aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelussa tulee huomioida sekä ostajan että myyjän tavoitteet ja saavuttama etu ja siksi hinnoittelumallit on laadittu sekä ostajan että myyjän näkökulmasta. Mallia arvioitaessa on hyvä tarkastella, kuvastaako ostajan taloudellinen hyöty niitä liiketoiminnallisia tavoitteita, joilla yhtiö perustelee suoritettavan transaktion. Yhtiö voi esimerkiksi nähdä, että ostajapuoli voi saavuttaa synergiaetuja siirtyvän aineettoman omaisuuden hyödyntämisessä ja tällaisissa tapauksissa ostajan näkökulmasta tehty arvonmääritys päätyisi korkeampaan siirtohinnoitteluun. (asiantuntija C)

Toimintojen ja riskien arvioiminen

Kaikkien haastateltujen asiantuntijoiden mukaan aineettoman omaisuuden liiketoiminnallisen merkityksen ja sen, mikä on omaisuuden merkitys yhtiön arvoketjussa, ymmärtäminen on hyvä lähtökohta tilintarkastustoimenpiteiden suunnittelulle. Asiantuntija B:n mukaan yhtiön liiketoimintaa on hyvä aluksi arvioida

kokonaisuutena sen hahmottamiseksi, mistä toiminnoista yhtiön ydinosaaminen ja kilpailuetu markkinoilla muodostuvat. Tästä voidaan siirtyä arvioimaan, mikä on siirtohinnoittelun kohteena olevan aineettoman omaisuuserän merkitys yhtiön ydinosaamiselle. Asiantuntija C mainitsi, että aineeton omaisuuserä voi olla esimerkiksi yhtiön tavaramerkki, joka on yleisesti tunnettu markkinoilla ja etenkin kuluttajaliiketoiminnassa tavaramerkin merkitys liiketoiminnalle voi olla tällaisessa tapauksessa ilmeinen.

Ymmärryksen muodostaminen eri yhtiöiden suorittamista toiminnoista on tärkeää arvoketjun ymmärtämisen kannalta. Erityisesti on huomioitavaa, että suoritettujen toimintojen luovat oikeuden markkinaehtoiseen korvaukseen ja myös määrittävät aineettoman omaisuuden tapauksessa, mille yhtiölle aineettoman omaisuuden tuotto kuuluisi jakaa. Konserniyhtiöiden suorittamat toiminnot jaetaan yleensä rutiini- ja ei-rutiinitoimintoihin. Rutiinitoiminnoista käytetään myös yleisesti termiä ”vähäistä lisäarvoa tuottavat toiminnot”, joille on tyypillistä helppo monistettavuus ja vähäiset eroavaisuudet muiden yritysten suorittamista vastaavista toiminnoista. Ei-rutiinitoiminnot ovat puolestaan ovat uniikkeja ja monesti yrityksen itsensä kehittämiä toimintoja, jotka muodostavat perustan sille tavalle, jolla yritys erottautuu kilpailijoistaan markkinoilla. Aineeton omaisuus voi sisältää sekä rutiini- että ei-rutiinitoimintoja tai muodostua yksistään jommastakummasta toimintojen luokasta. (Asiantuntija C) Asiantuntija A:n mukaan avainasemaan toimintojen luokittelussa nousee ymmärrys yhtiön arvoketjusta ja erityisesti siitä, mitkä toiminnot ovat yhtiön ydinkyvykkyyksiä.

Asiantuntia A ja C nostivat esille, että eri toimintojen merkityksen ymmärtäminen yhtiön kokonaisliiketoiminnan kannalta riittävän yksityiskohtaisella tasolla on myös tarpeellista siirtohinnoittelumallin asianmukaisuuden arvoimiseksi. Asiantuntija A mainitsi esimerkkinä, että yhtiön liiketoiminta voi perustua esimerkiksi tehokkaaseen myyntiin tai markkinointiin, jolloin on perusteltua, että näille toiminnoille kuuluu korkeampi osuus yhtiön tuloksesta. Asiantuntija A:n mukaan vastaavasti tehokas logistiikkaketju tai vakiintuneet asiakassuhteet voivat olla yhtiön arvonluonnin perusta. Asiantuntija C korosti, että toimintoarvioinnissa on relevanttia tarkastella missä yhtiön avainhenkilöt ja johto ovat fyysisesti, koska tämä voi määrittää sen missä lisäarvon katsotaan siirtohinnoittelunäkökulmasta syntyvän. Asiantuntija C:n

mukaan tarkastelussa on myös ymmärrettävä yrityksen päätöksentekoprosessi sen arvioimiseksi, mitkä päätökset tehdään johtotasolla. Asiantuntija A:n mukaan aineettoman omaisuuden kohdalle on hyödyllistä tarkastella esimerkiksi sitä, onko yhtiö kehittänyt omat tuotteensa tai tuotantoprosessinsa ja millä tavalla nämä prosessit luovat arvoa ja erottuvat kilpailijoista.

Kaikki haastatellut asiantuntijat nostivat esille, että toimintoanalyysissä riskien analysointi on avainasemassa ja peruseriaatteena voidaan pitää sitä, että tuotto seuraa riskiä. Asiantuntijoiden A ja B mukaan riskejä arvioitaessa on myös huomioitava, onko osapuolella, joka sopimuksellisesti kantaa riskit, oikeasti taloudellista kantokykyä riskeistä vastaamiseen. Aineettoman omaisuuden kerryttämä tuotto allokoituu riskien kantamisen ja toimintojen suorittamisen perusteella, jolloin juridinen omistajuus ei ole ratkaiseva tekijä (asiantuntija A). Asiantuntija C mainitsi esimerkkinä tilanteen, jossa holding yhtiö -tyyppinen yritys ostaa aineettomat oikeudet, jolloin on todennäköistä, että yhtiölle ei kuulu aineettoman omaisuuden kerryttämä jäännöstuotto, vaan pikemminkin rahoitustuotto.

Kansainväliset konsernit tilaavat yleensä kolmansilta osapuolilta verrokkihakuja, joissa määritetään vaihteluväli markkinaehtoisille katteille esimerkiksi tietyille maantieteellisille alueille. Näitä verrokkihakuja voi hyödyntää sen tarkastamisessa, ovatko yhtiön siirtohinnoittelulaskelmassa käyttämät katetasot yhteneväiset markkinaehtoisten katevaihteluvälien kanssa. On kuitenkin huomioitavaa, että kolmannen osapuolen tuottama informaation luotettavuus täytyy varmentaa, ennen kuin sitä voidaan käyttää tilintarkastusevidenssinä. (asiantuntija A)

Aineettoman omaisuuden arvonluontikykyä tarkasteltaessa on otettava huomioon sekä ostajan että myyjän näkökulma sekä ennen että jälkeen siirron. Tämä alkaa suoritettujen toimintojen määrittämisellä, joiden perusteella voidaan selvittää toimintokohtaiset katetasot. Siirtohintaa laskettaessa tämä helpottaa usein sen määrittämisessä, mikä on rutiinitoimintojen osuus vastaanottavan ja myyvän yhtiön tuloksesta, jonka perustella voidaan puolestaan laskea jäännösarvo, minkä voidaan yksinkertaistetusti katsoa edustavan aineettoman omaisuuden kerryttämää jäännöstuottoa. Merkittävien aineettomien omaisuuserien siirtohinnoittelu pohjautuu usein liiketoiminto -tai yhtiötason kassavirtaennusteisiin, joista aineettoman

omaisuuden kerryttämä tuotto lasketaan jäännösarvona yllä kuvatun mukaisesti ja siksi tilintarkastuksessa on tärkeätä ymmärtää, miten aineettoman omaisuuden tuloa tuottava vaikutus jakautuu yhtiöiden välillä yhtiön siirtohinnoittelumallin mukaisesti. (asiantuntija A)

Asiantuntija C:n mukaan yhtiöt saattavat muuttaa siirtohinnoittelumalliaan tai konserniyhtiöiden roolia siirtohinnoittelumallissa aineettoman omaisuuden sisäisen siirron yhteydessä. Tällaisissa tapauksissa tilintarkastajan tulee kiinnittää huomiota siihen, onko siirtohinnoittelumallin muutos huomioitu oikein aineettoman omaisuuden arvonnäilyksessä, jossa muutos vaikuttaa usein etenkin yhtiöiden saamiin korvauksiin toimintojen suorittamisesta ja riskien kantamisesta. Olennaiset siirtohinnoittelumallissa tapahtuneet muutokset on todennettava yhtiöiden välisiin sopimuksiin. (asiantuntija C)

Ymmärryksen muodostaminen yhtiön toimialasta ja strategiasta

Muodostettaessa ymmärrystä yhtiön strategiasta on erityisesti tarkasteltava, miten siirtohinnoittelun kohteena oleva omaisuuserä tukee yhtiön liiketoimintastrategiaa ja millä tavalla se tuottaa arvoa yhtiölle ja mikä on sen asema yhtiön arvoketjussa (asiantuntijat A, B ja C). Asiantuntija B:n mukaan aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelussa käytetään usein pitkän aikavälin arvioita, jolloin on ymmärrettävä, onko johto sitoutunut aineettoman omaisuuden ylläpitämiseen ja kehittämiseen myös pitkällä aikavälillä, koska useimmissa tapauksissa arvo on laskettu ennustettujen kassavirtojen perusteella, joka kuvastaa omaisuuden käyttöarvoa, joka voi olla huomattavastikin markkina-arvoa korkeampi. Asiantuntija B myös korosti, että siirtohinnoittelutarkoituksiin määritelty aineeton omaisuuserä voi myös merkittävästi erota luonteeltaan siitä, millaisilla hyödykkeillä markkinoilla käydään tosiasiallisesti kauppaa.

Sekä asiantuntija A että B korostivat, että ymmärryksen muodostaminen toimialasta on yksi ISA 315 -standardin listaamista toimenpiteistä, joka tulisi suorittaa jokaisen tilintarkastuksen yhteydessä. Asiantuntija A mainitsi, että toimialaymmärryksessä voi tukeutua tavanomaisiin markkina-analyysseissä käytettyihin menetelmiin, kuten sen arviointiin, mitkä ovat yhtiön pääasialliset kilpailijat ja mitkä ovat yhtiön vahvuudet ja heikkoudet suhteessa kilpailijoihin

Teknologisen kehitystyön lopputuloksena syntyneiden aineettomien hyödykkeiden liiketoiminnallisen merkityksen arviointi on tilintarkastuksessa haastava osa-alue. Tällä alueella tilintarkastajan on hyvä tukeutua esimerkiksi toimialajulkaisuihin ja alaa seuraavien analyytikoiden näkemyksiin. Korkeaan teknologiseen osaamiseen perustuvan liiketoiminnan historiallinen kehitys antaa useissa tapauksissa evidenssiä aineettoman omaisuuden arvostuksen arviointiin, mutta etenkin nopeasti muuttuvassa teknologisessa ympäristössä evidenssiksi tarvitaan myös teknologian tuntevien asiantuntijoiden näkemystä. Usein myös arvostukseen perehtyneiden ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttö on tarpeellista tilintarkastuksessa. (asiantuntija A)

Ymmärrys siirrettävästä omaisuuserästä

Asiantuntijat A ja C korostivat, että sellaisia eriä, jotka eivät täytä IFRS:n mukaisia aineettoman omaisuuserän kriteerejä, on yleistä identifioida aineellisiksi hyödykkeiksi siirtohinnoittelussa. Asiantuntija C mainitsi esimerkkinä, että liiketoimintojen yhdistämisen yhteydessä liikearvoon kohdistettu kauppahinnan osa voidaan siirtohinnoittelun yhteydessä lukea aineettoman omaisuuserän arvoon. Asiantuntija C:n mukaan siirtohinnoittelussa aineettoman omaisuuden määritelmä koskee usein pikemminkin yhtiön liiketoimintamallia kokonaisuudessaan ja sen tuottama arvonlisäys kuvastuu niistä tuotoista, jotka jäävät rutiinitoiminnoille kohdistetun katteen vähentämisen jälkeen jäljelle. Asiantuntija A:n mukaan siirtohinnoittelun lähtökohta on usein se, että aineettoman omaisuuden arvo perustuu siihen, että yritys hyödyntää omaisuutta liiketoiminnassaan yhdessä muiden omaisuuserien ja toimintojen kanssa. Aineeton omaisuus siirtohinnoittelussa voidaan usein mieltää yrityksen liiketoimintamallin arvoksi (asiantuntija A).

Myös sillä, miten aineeton omaisuuserä on syntynyt, on merkitystä tilintarkastustoimenpiteiden suunnittelun kannalta. Yleensä tilanteissa, joissa teknologia ostetaan yrityksen ulkopuolelta, esimerkiksi osana yrityskauppaa, yhtiö teettää due diligence -selvityksen, johon sisältyy yrityksen sekä usein myös olennaisten aineettomien omaisuuserien arvomääritys. Ulkopuolisen asiantuntijan laatimaa arvonmääritystä voidaan käyttää tilintarkastusevidenssinä, sillä edellytyksellä, että sen luotettavuuden arviointiin tehdään

tilintarkastustoimenpiteitä, mutta itsessään se ei pääsääntöisesti riitä evidenssiksi, etenkin jos arvonmäärityksen laatimisesta on kulunut pitkä aika. Lisäksi usein se, että yritys on maksanut aineettomasta hyödykkeestä, antaa evidenssiä siitä, että johto näkee hyödykkeellä olevan arvoa. On kuitenkin huomioitavaa, että kirjanpidolliset arvonmääritykset voivat olla tehty eri menetelmiä käyttäen, kuin siirtohinnoittelua varten tehty aineettoman omaisuuden arvonmääritys ja siksi ne eivät välttämättä ole vertailukelpoisia. (asiantuntija A) Näkemys mukailee OECD:n siirtohinnoitteluohjeiden kohta 6.155 (OECD 2017, 299), jossa neuvotaan noudattamaan erityistä varovaisuutta aineettoman omaisuuden kirjanpidolliseen arvonmääritykseen tehtyjen arvioiden käytössä siirtohinnoittelussa, koska näihin sisältyvät arviot ovat usein konservatiivisia ja liian kapeasta näkökulmasta laadittuja.

4.4 Tilintarkastusmenetelmän valinta

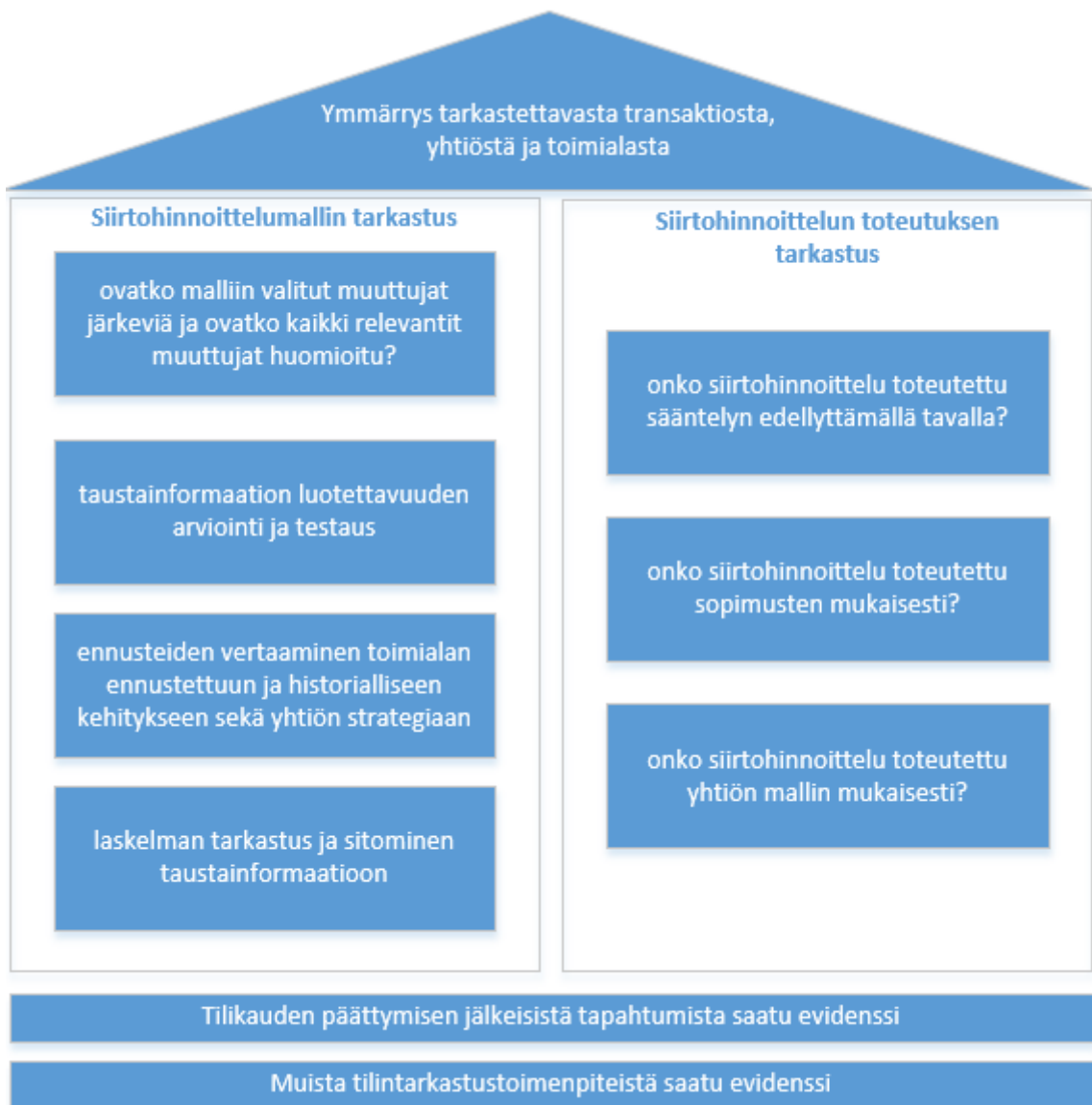
Sekä asiantuntija A että B mainitsivat, että ISA 540 -standardin määrittelemistä kolmesta johdon arvion tarkastusmenetelmästä johdon arviomenetelmän sekä tiedon, johon arvio perustuu, tarkastaminen on selkeästi yleisin tapa tarkastaa aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelu. Asiantuntija A ja B nostivat esille, että tämän menetelmän käyttö on usein olosuhteiden sanelemaa - tilintarkastajan ymmärrys yhtiön arvoketjusta, toiminnoista ja sisäisistä tulo- ja menovirroista ei ole usein tarpeeksi korkealla tasolla itsenäisen ennusteen laatimiseen ja johdon arvion tilintarkastus tilikauden päättymisen jälkeisten tapahtumien perusteella on useimmiten mahdotonta, koska lopullisten päätösten saaminen veroviranomaisilta on aikaa vievä prosessi. Asiantuntija B:n näkemyksen mukaan ennen johdon ennusteen tarkastusta voi olla järkevää analysoida itsenäisesti, miten hinnoittelumalli tulisi rakentaa ja minkälaisia muuttujia siinä pitäisi huomioida.

Asiantuntija B korosti, että vaikka varsinaiseksi menetelmäksi valittaisiin johdon prosessin tarkastaminen, on hyödyllistä suorittaa esimerkiksi analyttisiä tarkastustoimenpiteitä lisäevidenssin hankkimiseksi. Asiantuntija B:n mukaan lisätoimenpiteenä on mahdollista esimerkiksi analysoida liiketoiminto -ja yhtiökohtaisia historiallisia tuloksia ja arvioida näiden perusteella tukevatko toteutuneet kassavirrat aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelua ja onko siirrettävän aineettoman omaisuuden kerryttämä tuotto jakautunut yhtiöiden välillä

historiallisesti vastaavalla tavalla kuin johto siirtohinnoittelumallissaan kuvaa. Asiantuntija A mainitsi, että on myös mahdollista tarkastella yhtiön markkina-arvoa ja kohdistaa tämä eri liiketoiminnoille esimerkiksi liikevoiton ja liikevaihdon perusteella ja tätä kautta arvioida kuvastaako yhtiön aineettomalla omaisuudelle määrittämä siirtohintaa liiketoiminnon historiallista tulontuottamiskykyä.

4.5 Aineistotarkastustoimenpiteet arvioituihin olennaisen virheellisyyden riskeihin vastaamiseksi

Alla olevassa kuviossa on tiivistetty asiantuntijoiden haastatteluiden perusteella syntynyt kuva aineistotarkastustoimenpiteistä aineettomien oikeuksien siirtohinnoittelun tilintarkastusprosessista. Kuvio sisältää ISA 540 -standardin määrittämän johdon prosessin ja taustainformaation testaus -menetelmän pääkohdat siinä mudossa, jossa asiantuntijat esittivät tilintarkastusprosessin. Kuviossa ilmaistut toimenpiteet soveltuvat myös itsenäisen ennusteen laadintaan, jolloin tilintarkastajan tulee tarkastella omaa ennustettaan alla listattujen tarkastustoimenpiteiden valossa. Siirtohinnoittelun toteutuksen tarkastukseen liittyvät toimenpiteet ovat samoja riippumatta valitusta tilintarkastusmenetelmästä. Aineistotarkastustoimenpiteiden käsittely seuraavissa kappaleissa on rakennettu kuviossa esitetyn ryhmittelyn perusteella.

Kuvio 4. Siirtohinnoittelun aineistotarkastusprosessi

4.6 Taloudellisten ennusteiden ja muiden olennaisten muuttujien järkevyyden arviointi

Haastateltujen asiantuntijoiden mukaan aineettoman omaisuuden arvonmäärityksen järkevyyden arviointia on hyvä lähestyä rahoitusteorian ja alan yleisten arvonmäärityksen käytäntöjen kautta, koska OECD:n siirtohinnoitteluohjeisiin ei sisälly yksityiskohtaista ohjeistusta kassavirtapohjaisten ennusteiden laatimisesta. Asiantuntija C kuitenkin korosti, että siirtohinnoittelu perustuu muihin tarkoituksiin tehdystä arvonmäärityksestä poiketen kaksipuoliseen analyysiin, joka huomioi sekä ostajan että myyjän näkökulman ja siirtohinnoittelun

tavoite on muodostaa markkinaehtoinen hinta, joka ei ole synonyymi aineettoman omaisuuden käyvälle arvolle.

Tässä alaluvussa käsitellään luvussa 2.4 mainittujen kvantitatiivisten komponenttien tilintarkastusta, jotka on esitetty alla

- Tulevaisuutta koskevat kassavirtaennusteet
- Kasvuprosentit
- diskonttokorko
- taloudellinen käyttöaika
- jäännösarvo
- transaktion verovaikutukset

Tulevaisuutta koskevat kassavirtaennusteet

Tulevaisuutta koskevien ennusteiden arvioinnissa on tärkeitä yhdistää siirtohinnoittelun tilintarkastus muihin tilintarkastustoimenpiteisiin. Yleensä edellisessä kappaleessa kuvattu tilintarkastuksen suunnitteluvaiheessa ISA 315:n mukaisesti muodostettava ymmärrys yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä on hyvä lähtökohta tulevaisuuden ennusteiden tilintarkastuksen suunnittelulle. (asiantuntija A)

Taloudellisten ennusteiden järkevyyden arviointi osoittautui haastavimmaksi osa-alueeksi haastateltujen asiantuntijoiden näkökulmasta. Taloudellisten ennusteiden laatiminen on itsessään vaikeata, koska niiden pohjalla joudutaan usein käyttämään oletuksia tulevaisuuden kehityksestä, joiden toteutuminen on hyvin epävarmaa. Tilintarkastajan arvioidessa taloudellisten ennusteiden järkevyyttä, korostuu erityisesti muodostettu ymmärrys yhtiön liiketoiminnasta ja johdon tulevaisuutta koskevista tavoitteista. (asiantuntija A)

Paras tapa muodostaa ymmärrys ennusteprosessista on keskustella ennusteiden laatijoiden kanssa. Ymmärryksen muodostamisessa on erityisen tärkeitä hahmottaa avainmuuttujien määrittelyn taustalla oleva ajatteluprosessi kokonaisuudessaan ja muodostaa käsitys siitä, miten epävarmuus on huomioitu ennusteessa. (asiantuntija A ja B). Haastatellut tilintarkastajat keskittyivät kuvaamaan millaista evidenssiä ennusteprosessin ymmärtäminen antaa johdon

arvioiden järkevyydestä, eivätkä maininneet, miten muodostettu ymmärrys vaikuttaa aineistotarkastustoimenpiteiden laajuuteen ja kohdistamiseen. Yhdysvaltojen tilintarkastusvalvonnasta vastaavan viranomaisen, PCAOB:n, valvontatulosten yhteenvedossa (PCAOB 2010, 15) koskien vuosia 2007-2009 nostetaan esille samankaltainen havainto koskien tilintarkastajan vastuuta huomioida kaikki johdon ennusprosessissa havaitut puutteet. Raportissa korostetaan, että tilintarkastajan tulisi huomioida tarkastussuunnitelmassa kaikki havaitut puutteellisuudet johdon prosessissa sekä muuttaa havaintojen perusteella suoritettavien toimenpiteiden luonnetta, ajoitusta ja kattavuutta.

Asiantuntija A ja B mainitsisivat, että yleensä etenkin suurilla yrityksillä on olemassa dokumentoitu pitkän aikavälin toimintasuunnitelma, johon sisältyy kattavat kassavirtaennusteet johdon määrittelemälle ennustejaksolle, joka vaihtelee yrityksestä riippuen ollen tyypillisesti noin 5 vuotta. Tilintarkastuksessa suoritetaan yleensä tarkastusta johdon kassavirtaennusteille osana tavanomaisia tase-erille tehtäviä tarkastustoimenpiteitä, kuten liikearvon arvonalentumistestausta tai laskennallisten verosaamisten hyödynnettävyyden arviointia. Muista toimenpiteistä saatava evidenssi kannattaa hyödyntää aineettoman omaisuuden arvonalentumistestauksessa ja vaikka ennusteet eivät sinällään vielä antaisikaan evidenssiä siirtohinnoittelun kohteena olevan omaisuuserän arvostukselle, on tärkeätä varmistaa, että ne eivät ole ristiriidassa aineetonta omaisuuserää koskevien ennusteiden kanssa. (asiantuntijat A ja B)

Asiantuntija A korosti, että muut kassavirran komponentit ovat usein sidottu liikevaihdon kehitykseen ja tästä syystä johtuen liikevaihtoennusteen tarkastukseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Asiantuntija B:n mukaan liikevaihtoennusteisiin liittyvä epävarmuus voi vaihdelle suuresti toimialasta ja yhtiöstä riippuen. Asiantuntija C:n mukaan hyvä lähtökohta ennusteiden purkamiseen on muodostaa ymmärrys siitä, mikä osa ennustetusta liikevaihdosta on varmasti toteutuvaa, esimerkiksi sopimukseen perustuvaa ja mikä osa kohtuullisen varmasti toteutuvaa, jollaista voi olla esimerkiksi liikevaihto, joka muodostuu sopimuksista, jotka asiakkaiden tiedetään lähes varmasti uusivan. Asiantuntija A:n mukaan on yleistä, että pitkän aikavälin liikevaihtoennusteet perustuvat puhtaasti yleisiin markkinoiden kasvuennusteisiin ja yhtiön omiin markkinaosuuksia koskeviin oletuksiin.

Asiantuntijat A ja C totesivat, että ennusteisiin liittyvä epävarmuus huomioidaan yleensä diskonttokorossa, jonka tulisi kasvaa riskin lisääntyessä, ja mikäli mallissa on valittu tämä lähestymistapa, on hyvä varmistaa, että kassavirtoihin liittyvää epävarmuutta ei ole huomioitu diskonttokoron lisäksi jollain muulla tavalla. Asiantuntija C mukaan diskontattuihin kassavirtoihin perustuvilla menetelmillä pyritään kuvaamaan sitä, miten hyvin informoitu liikkeenjohto tekisi investointipäätöksen. Menetelmää käytettäessä on myös otettava huomioon transaktion jälkeinen siirtohinnoittelumalli ja millaisia tulovirtoja osapuolille tulee uudessa mallissa (asiantuntija C).

Kaikki asiantuntijat totesivat, että taloudellisten ennusteiden luotettavuuden arvioinnissa on hyvä peilata johdon laatimaa ennustetta toimialan sekä myös talouden yleiseen ennustettuun kehitykseen. Toimialojen kehityksestä on saatavilla pääsääntöisesti analyytikoiden laatimia ennusteita, mutta tällaisia hyödynnettäessä on ymmärrettävä tarkasti arvioinnin kohteena olevan yrityksen erityispiirteet ja miten se asemoituu markkinoilla suhteessa kilpailijoihinsa (asiantuntijat A ja C). Ennusteiden tarkastuksessa on myös tärkeitä huomioida, että kasvutavoitteiden saavuttamiseen vaadittavat rahalliset panostukset on huomioitu asianmukaisesti ennusteessa ja että mahdollinen toimialan tai yhtiön liiketoiminnan syklisyys on huomioitu ennusteessa. Tilintarkastajan tulee myös arvioida sitä, onko yhtiöllä vaadittavat resurssit ennusteen taustalla olevan liiketoimintasuunnitelman läpivientiin. Aineettoman omaisuuden tulontuottokyvyn ylläpitäminen voi vaatia jatkuvaa kehitystyötä ja siksi on tärkeitä arvioida, onko johto huomioinut kehitystyöhön liittyvät kassavirrat asianmukaisesti ennusteessaan. Mikäli transaktioon liittyy yhtiöiden muutos yhtiöiden suorittamissa toiminnoissa, on tärkeitä arvioida millä tavalla siirto vaikuttaa sekä luovuttajan että aineettoman omaisuuden vastaanottajan tuleviin oletettuihin tuottoihin. (asiantuntija A)

Arvioitaessa kassavirtaennusteiden luotettavuutta tilintarkastuksessa, tilintarkastajan on hyödyllistä myös arvioida itsenäisesti, solmisivatko riippumattomat osapuolet tarkastelun kohteena olevan ennusteen perusteella kaupan ja millä ehdoin (asiantuntija B). Yrityskaupoissa käytetään yleisesti muuttuvia hintakomponentteja, kuten ehdollisia kauppahinnan osia, joilla huomioidaan tulevaisuuteen liittyvät epävarmuustekijät. Tilintarkastaja ei voi

luonnollisesti määritellä sopimusmuotoa, jolla tarkastettava yhtiö toteuttaa aineettoman omaisuuden siirron, mutta tietämys yleisistä yrityskauppojen sopimusmuodoista ja ehdoista tarjoaa hyvän viitekehyyksen markkinaehtoisuuden arviointia varten. Veroviranomaiset voivat myös joissain tilanteissa edellyttää, että kauppahinnassa käytetään toteuman mukaan joustavaa hinnanosaa. (asiantuntija C)

Asiantuntijoiden A ja B mukaan ennustettua liikevoittotasoa tarkastettaessa on niin ikään järkevää verrata ennusteita yrityksen omaan tulohistoriaan sekä toimialan sekä kilpailijoiden ennusteisiin. Asiantuntija B mainitsi, että yleinen ongelma ennusteissa on se, että ne eivät huomioi tulevissa kustannuksissa toimittajahintojen nousua ja yleistä ennustettua inflaatiota. Asiantuntija C:n nosti esiin huomion, että on olemassa myös olemassa tietyt kustannuksia, joista yleisimmät ovat johdon ja työntekijöiden tulosperusteiset palkkiot, jotka kasvavat tuloksen kasvun myötä. Ennusteet sisältävät yleisesti myös erilaisia ennustettuja kustannussäästöjä, joihin tilintarkastajan on syytä suhtautua varauksella, etenkin jos yritys ennustaa voimakasta liikevaihdon kasvua kustannusten pienentyessä samanaikaisesti. (asiantuntijat A ja C) On myös huomioitava, että etenkin työntekijöiden vähentämiseen ja toimitiloista luopumiseen liittyvät kustannussäästöt voivat aiheuttaa merkittäviä kertaluontoisia kulueriä (asiantuntija A).

Ennustejakso määritetään usein niin, että yhtiö saavuttaa tasaisen kasvun vaiheen ennustejakson aikana. Viimeisen ennusperiodin ei pitäisi käytännössä sisältää merkittäviä muutoksia suhteessa aikaisempaan periodiin ja jos näin on, on asianmukaista haastaa ennustejakson oikeellisuus. Ennustejakson päättymisen jälkeiselle ajalle lasketaan jäännösarvo, joka kuvastaa joko omaisuuserän ennustejakson päättymien jälkeen kerryttämää kassavirtaa tai omaisuuserän myynnistä aiheutuvaa kassavirtaa. (asiantuntijat A ja B) Jäännösarvo muodostaa usein merkittävän osan siirtohinnoiteltavan aineettoman omaisuuserän arvosta ja mikäli ennustejakson päättymisen ajalle määritetyt kasvuprosentit eroavat merkittävästi odotetusta inflaatiovauhdista, tulee tällaisiin ennusteisiin saada erittäin hyvä tilintarkastusevidenssi tueksi (asiantuntija B).

Diskonttokorko

Haastateltujen asiantuntijoiden mukaan yleisimmin diskonttokorko lasketaan WACC (weighted average cost of capital) –menetelmällä, jossa oman pääoman tuottovaatimus määritetään käyttäen CAPM (capital asset pricing model) lähestymistapaa. Asiantuntija C korosti markkinaehtoperiaatteen täyttymisen vaatimusta myös diskonttokoron määrittämisessä - diskonttokoron tulisi olla markkinaehtoinen eli käytännössä vastata sitä korkotasoa mitä riippumattomat yritykset käyttäisivät vastaavassa tilanteessa.

Kaikki haastatellut asiantuntijat totesivat, että verrokkietoa aineettoman omaisuuden arvonmäärityksessä käytetyistä diskonttokoroista on harvoin saatavilla julkisista tietolähteistä ja siksi diskonttokoron määrittämiseen liittyy merkittävää johdon harkintaa. Asiantuntija C:n mukaan yrityksen olemassa olevien vieraan pääoman erien keskikustannusta voidaan pitää yleisesti markkinaehtoisena, koska yritys on saanut ne vapailta markkinoilta. Asiantuntijoiden A ja B mukaan diskonttokoron oman pääoman komponentin arvioinnissa beeta-kertoimen oikeellisuuden arviointiin yksi lähestymistapa on suorittaa kertoimen uudelleenlaskenta ja arvioida, onko määrittelyssä käytetty verrokkiportfolio järkevä. Haastatellut asiantuntija olivat yksimielisiä siitä, että oman pääoman tuottovaatimuksen laskennassa käytetty riskitön tuotto on yleensä helppo varmentaa, koska se perustuu julkisen kaupankäynnin kohteena olevien valtion velkakirjojen tuottoihin. Asiantuntija B nosti esille, että verrattaessa diskonttokorkoa toimialakohtaisiin korkotasoihin, on syytä tarkastella, eroaako yrityksen riskiprofiili kilpailijoista.

Diskonttokoron tulisi nousta riskin kasvaessa ja vastaavasti pienentyä riskien vähentyessä. Tilintarkastuksessa diskonttokorkoa on hyvä peilata siihen, mikä on ollut yrityksen aikaisempiin ennusteisiin liittyvä epävarmuus tarkastelemalla toteumia sekä myös arvioida toimialan yleistä riskitasoa. Aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelussa tulisi arvioida, poikkeako siirtohinnoittelun kohteena olevan liiketoiminnon riskit yhtiön kokonaisriskitasosta. Aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelussa voi olla tarpeellista käyttää omaisuuseräkohtaista riskipreemiota, koska aineettoman omaisuuden kerryttämä tuotto on usein riskisempää, kuin muiden omaisuuserien tuotto, mutta on kuitenkin huomioitavaa, että

veroviranomaiset voivat suhtautua kielteisesti preemioiden käyttöön. (asiantutija C) Mikäli arvion kohteena on markkina-arvoltaan pieni yritys, on yleistä käyttää myös riskipreemiota, joka ottaa huomioon yrityksen pienemmän koon ja osakkeen vaihdannan, jotka kasvattavat sijoittajan riskiä. Tällainen preemio on yleensä haettu julkisesta tietolähteestä ja siksi helppo varmentaa. (asiantuntija A)

Aineettoman omaisuuserän riskitason voidaan katsoa nousevan, jos omaisuuserällä on vain yksi tai harvoja käyttötarkoituksia. Riskitasoa määritettäessä on myös arvioitava, liittyykö aineeton omaisuus rutiinotoimintoihin vai onko se luonteeltaan uniikki ja käytössä korkeamman arvonluonnin toiminnoissa. Peruseriaatteena voidaan pitää, että rutiinotoiminnoissa käytetyt aineettomat omaisuuserät ovat vähemmän riskisiä kuin ei-rutiinotoimintoihin liittyvät. Kun aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelu perustuu jäännöstuoton ja rutiinotoimintojen tuottamien kassavirtojen väliseen erotukseen, voi olla tarpeellista käyttää rutiinotoimintojen diskonttaamiseen alhaisempaa korkotasoa, kuin koko liiketoiminnon arvonmäärityksessä. (asiantuntija C)

Tilintarkastuksessa on huomioitava, että OECD:n siirtohinnoitteluohjeet eivät anna yksityiskohtaista ohjeistusta diskonttokoron määrittelyyn, joka on osaltaan johtanut vallitsevaan tilanteeseen, jossa käytössä on useita eri soveltamistapoja samanaikaisesti. Tärkeää diskonttokoron oikeellisuuden arvioinnissa on selvittää maakohtaisesti veroviranomaisten kannat. (asiantuntija C) Diskonttokorkoa tarkastettaessa on varmennettava, että asiakkaan koron laskennassa käyttämät muuttujat, kuten pääomarakenne, ovat yhteneväiset niiden muuttujien kanssa, joita kassavirtaennusteissa on käytetty (asiantuntijat A ja B).

Taloudellinen käyttöikä

Aineettoman omaisuuden arvioitu käyttöikä on muiden arvonmääritystekijöiden tapaan tulkinnanvarainen muuttuja. Jotkin aineettomat omaisuuserät, kuten patentit, ovat lain nojalla suojattuja tietyn määräajan, mutta siirtohinnoittelussa on arvioitava myös kuinka kauan omaisuuserät voivat todellisuudessa tuottaa kassavirtoja. Yleisenä trendinä voidaan pitää sitä, että teknologioiden elinkaaret ovat lyhentyneet ja vahvojenkin tavaramerkkien ylläpito vaatii jatkuvia panostuksia markkinointiin ja tuotekehitykseen. (asiantuntija A)

Aineeton omaisuus voi muodostaa alustan tulevalle tuotekehitykselle ja teknologian kehitys rakentuu vanhan tuotekehityksen pohjalle ja taloudellista käyttöikää voidaan pidentää tällä tavalla hyvinkin pitkään, kunnes täysin uusi korvaava teknologia syrjäyttää vanhan (asiantuntija A). Tilintarkastajan on käyttöikää tarkasteltaessa huomioitava myös aineettoman omaisuuden tuottotason kehitys erityisesti ennustejakson jälkeen, koska yleisesti ottaen on epä johdonmukaista olettaa, että aineeton omaisuus säilyttäisi ei-rutiinotoimintoja vastaavan tuottokyvyn pitkällä aikavälillä (asiantuntija C).

Tilintarkastajan ensisijainen keino taloudellisen käyttöiän arviointiin on valitun muuttujan vertaaminen arvioitavana olevan yhtiön omien tuotteiden toteutuneeseen elinkaareen tai toimialan yleiseen kehitykseen (asiantuntijat A ja B). Asiantuntija C:n mukaan käyttöiän arviointi on haasteellista, koska siirtohinnoittelussa aineeton omaisuus ei ole yleensä yksittäinen tuote tai teknologia, vaan erilaisten yhtiön suorittamien toimintojen arvonluontikyvyn osa. Asiantuntija C myös korosti, että etenkin ennustejakson jälkeistä aikaa tarkasteltaessa on varmistettava, että yhtiön malli sisältää odotettua tuottotasoa vastaavan määrän panostuksia liiketoiminnan kehittämiseen.

Transaktion verovaikutukset:

Asiantuntija C mukaan arvonmäärityksessä huomioitavat verot voivat olla tulevaisuuden kassavirroista syntyvä vastaanottajan poistoista saama verohyöty sekä siirrosta myyvälle osapuolelle aiheutuvat verot. Siitä miten veroasteet pitäisi määrittää ja saako ostajan ja myyjä veroasteiden ero vaikuttaa arvonmääritykseen ei asiantuntija C:n mukaan vallitse yksimielisyyttä ja maakohtaisia eroja esiintyy.

Asiantuntija C mukaan transaktion verovaikutuksiin käytettävän diskonttokoron määrittelyssä on myös erilaisia lähestymistapoja, yhden näkemyksen mukaan yhtiö voi soveltaa poistoista saatavan verohyödyn diskonttaamiseen koko yhtiön pääoman keskikustannusta, koska yhtiö pystyy käyttämään verohyödyn myös muita veronalaisen tulon lähteitä, kun aineettoman omaisuuden tuottamia tulovirtoja vasten. Toisen näkökannan mukaan verohyödyn diskonttaamisessa tulee käyttää samaa korkoa kuin aineettoman arvonmäärityksessä (asiantuntija C).

Taloudellisen datan luotettavuuden testaus.

Kuten luvussa 5.4.2 mainittiin, ISA 540 jakaa käypää arvoa koskevien arvioiden syöttötiedot todettavissa oleviin ja ei todettavissa oleviin. Todettavissa olevien syöttötiedot ovat tilintarkastuksen kannalta yksinkertaisempia varmentaa: yleensä pohjadata on julkisista tietolähteistä saatavilla ja siten tilintarkastajan on mahdollista hakea itsenäisesti asiakkaan käyttämällä parametreilla vastaava data tai vaihtoehtoisesti varmentaa, että asiakas on käyttänyt oikeita parametreja datan hakuun (asiantuntijat A ja B). Asiantuntija A toi esiin, että todettavissa olevat syöttötiedot voivat olla aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelussa esimerkiksi yleisiä markkinoiden kehitystä koskevia ennusteita ja mikäli yhtiö hyödyntää tällaista tietoa, on tärkeää varmistua siitä, että käytetty tieto on vertailukelpoista ja käyttötarkoitukseen soveltuvaa.

Asiantuntija A:n mukaan ei todettavissa olevia syöttötietoja esiintyy tyypillisimmin aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelua koskevissa arvioissa, koska kyseiset erät ovat yleensä yritykselle spesifejä ja siten vertailukelpoisia transaktioita ei ole saatavilla arvioiden pohjaksi. Asiantuntija A myös mainitsi, että aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelussa käytetään yleensä yhtiön itse tuottamaa dataa, kuten erilaisia historiallisia liiketoiminto- tai kustannuspaikkakohtaisia tuloksia ja tällaisissa tapauksissa on tärkeää varmistaa, että yhtiön käyttämien ennusteen kannalta olennaisten raporttien oikeellisuus ja täydellisyys testataan osana tilintarkastusta.

Jos arviossa on käytetty esimerkiksi tulevien vuosien budjetteja tai muita taloudellisia ennusteita, on tärkeää varmistaa, että ennuste on hallituksen tai muun yhtiön päättävän elimen hyväksymä, jotta saadaan varmuus siitä, että ennuste on käynyt läpi asianmukaisen hyväksymisprosessin ja edustaa yhtiön johdon näkemystä (asiantuntija A).

Muista tilintarkastustoimenpiteistä saadun evidenssin huomioiminen

Sekä asiantuntija A että B mainitsivat, että merkittävien sopimusten läpikäynti, joka on osa ISA 315 -standardin vaatimuksia, voi antaa hyödyllistä tietoa siirtohinnoittelun tilintarkastusta varten. Asiantuntija A täsmensi, että sopimusten läpikäynti auttaa hahmottamaan yrityksen sopimuksellisia sitoumuksia suhteessa

muun muassa asiakkaisiin, toimittajiin ja rahoittajiin ja tällainen ymmärrys voi auttaa yrityksen arvoketjun analysoinnissa.

Asiantuntijat A ja B korostivat, että siirtohinnoitteluprosessissa käytettyjen ennusteiden tulisi olla yhdenmukaisia muiden yhtiön laatimien taloudellisten ennusteiden sekä johdon budjettien kanssa. Esimerkkeinä taloudellisista ennusteista, joihin tilintakakastaja kohdentaa usein toimenpiteitä asiantuntijat A ja B mainitsivat liikearvon sekä tytäryhtiöosakkeiden arvonalentumistestauksen.

Asiantuntija A korosti, että sekä johdon arvioita tukevaa että johdon näkemyksen kannalta negatiivista evidenssiä voidaan saada kaikista suoritettavista aineistotarkastustoimenpiteistä tarkastettavasta tilinpäätöserästä riippumatta. Asiantuntija A:n mukaan on siksi tärkeätä, että tilintarkastustoimeksiannon johto osallistuu mahdollisimman laajasti tilintarkastuksen toteutukseen, jotta johdon arvioiden kannalta relevantti tilintarkastusevidenssi havaitaan.

4.7 Tilintarkastustoimenpiteiden tulosten arviointi ja johtopäätöksen muodostaminen

Tilintarkastustoimenpiteiden tarkoitus aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelussa on sen varmentaminen, onko siirtohinnoittelu toteutettu markkinaehtoisesti ja maakohtaisen sääntelyn mukaisesti. Mikäli suoritettujen tarkastustoimenpiteiden perusteella ilmenee, että siirtohinnoittelu ei kaikilta osin vastaa sääntelyn vaatimuksia, on arvioitava syntyykö virheestä epävarma veropositio ja mikä on epävarman veroposition rahamääräinen suuruus. Epävarmojen veropositioiden riskin olennaisuuden arviointiin sovelletaan samaa olennaisuusrajaa mikä on asetettu tilinpäätökselle kokonaisuudessaan. (asiantuntijat A, B ja C)

Joissain tapauksissa markkinaehtoinen siirtohintaa on määrittely siirtohinnoittelumallin osoittamalta vaihteluväliltä ostajan ja myyjän taloudellinen hyöty huomioiden. Vaihteluväliä tarkasteltaessa lähtökohtana voidaan pitää sitä, että myyjän näkökulmasta määritetty siirtohintaa muodostaa alarajan hinnalle.(asiantuntija C)

Asiantuntija C:n mukaan tilintarkastuksessa tulisi ennen kaikkea tarkastella yhtiön toteuttamaa siirtohinnoittelua markkinoiden näkökulmasta, koska käytetyn

siirtohinnan on tarkoitus kuvastaa sitä, mitä toisistaan riippumattomat yhteisöt sopisivat hinnaksi vastaavanlaisessa tilanteessa. Asiantuntija C mainitsi, että julkisesti noteeratun yhtiön ollessa kyseessä, hyvän analyysipisteen tarjoaa yhtiön markkina-arvo, johon tilintarkastaja voi peilata yhtiön laatimia arvonmääryksiä. Tehokkailla markkinoilla syntynyt yhtiön arvonmäärytys voi toimia hyvänä vertailukohteena tilintarkastajalle, vaikka se ei sinällään ole markkinaehtoinen siirtohinnoittelun kontekstissa ja mikäli yhtiön oma analyysi poikkeaa merkittävästi markkina-arvosta, on syytä arvioida, onko saatu tilintarkastusevidenssi riittävän vahvaa tukemaan johdon näkemystä (asiantuntija C).

Haastatellut asiantuntijat suosittelivat epävarman veroposition kirjanpidollisen käsittelyn analysoinnissa hyödynnettäväksi luvussa 4.1. esitetyn IFRIC 23 - päätöstaulukon kuvaamaa prosessia. Haastateltujen asiantuntijoiden mukaan eniten tilintarkastajan ammatillista harkintaa vaativa kohta päätösprosessissa on sen arviointi, onko todennäköistä, että veroviranomaiset hyväksyisivät siirtohinnoittelun verokäsittelyn. Asiantuntija C korosti, että tilintarkastajan on tämän arvioimiseksi tärkeätä saada johdolta kirjallinen ja kattava analyysi, jossa johto perustelee kantansa verokäsittelyn oikeellisuuteen. Asiantuntijoiden A ja C mukaan erityisesti vaativissa tapauksissa yhtiöt usein myös hankkivat ulkopuolisten asiantuntijoiden lausuntoja johtopäätöstensä tueksi. Tilintarkastajan on hyödyllistä verrata hankittua ymmärrystä ja tarkastustoimenpiteitä johdon sekä ulkopuolisten asiantuntijoiden lausuntoihin ja analysoida onko niissä otettu huomioon kaikki relevantit tosiseikat (asiantuntijat A ja C).

IFRIC 23 -tulkinnan lähtökohta on se, että veroviranomaiset saisivat tutkintaansa varten kaiken arvioitavaa kohdetta koskevan tiedon, joka heillä on oikeus saada haltuunsa. Tämä tulkinnan kohta korostaa hankitun tilintarkastusevidenssin kattavuuden merkitystä ja ohjaa tilintarkastajan arvioimaan sitä, onko yhtiöltä saatu kaikki siirtohinnoittelun oikeellisuuden arvioinnin kannalta merkityksellinen informaatio. (asiantuntijat A, B ja C) Asiantuntija A:n mukaan tilintarkastajat keskittyvät usein liian paljon johdon käyttämien parametrien validointiin ja näin esimerkiksi se, onko johto huomionut arviossa kaikki relevantit tekijät, jää vähemmälle huomiolle. Tämä heikkous korostuu siirtohinnoittelun tarkastuksessa erityisesti, kun arvioidaan saadun informaation täydellisyyttä, joka on tärkeää

johtopäätöksen muodostamisessa (asiantuntija A). Griffith et al. (2015, 835) nostivat tutkimuksessaan esille saman johdon arvioiden tilintarkastusta koskevan yleisen ongelman. Asiantuntija B:n mukaan yritykset osaavat yleensä perustella hyvin käyttämiensä mallien loogisuuden ja tarjota evidenssinä valitsemiensa muuttujien tueksi ja tilintarkastajan on helppoa keskittyä johdon tarjoaman informaation tarkastamiseen. Asiantuntija B korosti, että johdon tarjoaman informaation luotettavuuden ja täydellisyyden testauksessa korostuu tilintarkastajan kerryttämä ymmärrys yhtiöstä ja sen toimintaympäristöstä, joka auttaa havaitsemaan mahdolliset puutteet.

Arvioitaessa hyväksyisivätkö veroviranomaiset siirtohinnoittelun verokäsittelyn, keskeisimmät seikat ovat sen tarkastelu, onko yhtiö noudattanut vallitsevaa sääntelyä sekä onko yhtiö toteuttanut siirtohinnoittelun oikeita menetelmiä käyttäen ja perustuen luotettavaan dataan. Mikäli tarkastustoimenpiteissä ei tule ilmi olennaisia havaintoja näistä osa-alueista, voidaan muodostaa johtopäätös, jonka mukaan on todennäköistä, että veroviranomaiset hyväksyivät käsittelyn. (asiantuntijat A ja C) Mikäli tarkastustoimenpiteissä havaitaan poikkeamia, on arvioitava havaittujen virheiden yhteisvaikutusta siirtohinnoitteluun ja tästä aiheutuvaa verovaikutusta eli epävarmaa veropositiota (asiantuntijat A ja B). Koska siirtohinnoittelu on monelta osin tulkinnanvaraista, voi tulla vastaan tilanteita, joissa tilintarkastajan ja johdon näkemykset eroavat toisistaan merkittävästi, vaikka molemmilla on sääntelyyn nojaavat perustelut näkökannoilleen. Tällaisissa tilanteissa on hyvä pyytää johtoa esittämään enemmän perusteluita näkökannoilleen ja ennen kaikkea etsimään myös ulkopuolisten asiantuntijoiden ja mahdollisesti myös viranomaisten tukea johtopäätökselleen. (asiantuntija C) Asiantuntijat A ja B korostivat, että viime kädessä tilintarkastaja kuitenkin ratkaisee itsenäisesti, onko epävarmat veropositiot esitetty tilinpäätöksessä olennaisesti oikein.

Vaikka havaittu kirjaamaton epävarma veropositio alittaisi tilintarkastuksessa määritetyn olennaisuusrajan, on tilintarkastajan arvioitava, onko johto syylistynyt mahdollisesti väärinkäytökseen siirtohinnoittelua koskevassa päätöksenteossa. Väärinkäytös voisi olla tällaisessa tilanteessa esimerkiksi yhtiön sisäisen politiikan

tai lainsäädännön vastainen toiminta, joista tilintarkastajan tulisi raportoida yhtiön hallitukselle tai muulle vastaavalle päättävälle elimelle. (asiantuntija A)

5. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Yhteenveto

Tutkielman päätavoite oli selvittää, miten aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelusta johtuva epävarmojen veropositioden riski tulisi ottaa huomioon tilintarkastussuunnitelmassa. Tutkielman aineisto kerättiin kahden tilintarkastajan ja yhden siirtohinnoittelu- ja veroasiantuntijan haastatteluilla. Haastattelut rakennettiin ISA 540 -standardin muodostaman viitekehyksen ympärille. Kerättyä aineistoa analysoitiin aineistolähtöisesti sisällönanalyysin menetelmin.

Tutkielmassa havaittiin, että aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun tilintarkastus vaatii monitahoista ymmärrystä ja tarkastettavan transaktion analysointia, niin tilintarkastuksen, siirtohinnoittelun kuin arvonmäärityksen näkökulmista.

Johtopäätökset

Aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelu pohjautuu valtaosassa tapauksia tuottoperusteisiin menetelmiin, joiden käyttö edellyttää yhtiöiltä pitkän aikavälin kassavirtaennusteiden laadintaa ja usein hyvinkin epävarmojen muuttujien käyttöä arvonmäärityksessä. Tilintarkastuksen näkökulmasta aineettomalle omaisuudelle määritetty siirtohinnoittelu on näin ollen useimmiten johdon muodostama arvio, joiden tilintarkastusta käsittelee ISA 540- standardi. Varsinainen tilinpäätösinformaatioon vaikuttava kirjanpidollinen arvio on yhtiön tilinpäätöksen veropositio, joka perustuu johdon näkemykseen siitä, hyväksyvätkö veroviranomaiset aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun verotuksessa eli toisin sanoen onko aineettoman omaisuuden luovutuksessa käytetty hinta markkinaehtoinen. Tutkielmassa todettiin, että ISA 540 -standardi luo hyvän viitekehyksen johdon arvioiden tilintarkastukseen, mutta siirtohinnoittelun tilintarkastus vaatii lisäksi sääntelyn ja arvonmäärityksen laaja-alaista tuntemusta.

Avainasemassa tilintarkastusprosessissa on hyvä ymmärrys yhtiön arvoketjusta ja etupiirityritysten suorittamista toiminnoista, käyttämistä omaisuuseristä sekä kantamista riskeistä. Ymmärrys yhtiön arvoketjusta luo perustan sen arviointiin, mitkä konserniyhtiöiden tuottamista toiminnoista ja käyttämistä omaisuuseristä ovat

ainutlaatuisia, korkeasti arvoa luovia ja mitkä puolestaan rutiiniluontoisia, vähemmän arvoa tuottavia. Tutkielmassa todettiin, että huolellinen ymmärryksen muodostaminen on tärkeätä, jotta tilintarkastuksessa ei keskityttäisi ainoastaan johdon laatiman ennusteen muuttujien ja taustainformaation validointiin, vaan arvioitaisiin laajemmin siirtohinnoittelumallin järkevyyttä ja sitä, onko johto valinnut oikeat muuttujat malliin.

ISA 540 -standardi tarjoaa kolme menetelmää johdon arvioiden tilintarkastukseen, joista johdon arvioprosessin sekä arvion pohjalla olevan taustainformaation testaamisen, todettiin olevan yleisin aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun tilintarkastuksessa käytetty menetelmä. Toinen ISA 540 -standardin määrittämä menetelmä, arvion vertaaminen toteumaan, ei suurimmassa osaa tapauksista sovellu siirtohinnoittelun tilintarkastukseen, koska yrityksen eivät useinkaan hae veroviranomaisilta ennakkoratkaisuja aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelusta ja viranomaisprosessit ovat yleensä pitkäkestoisia. Kolmas menetelmä, itsenäisen arvion muodostaminen, on vaikea toteuttaa käytännössä, koska tilintarkastaja on riippuvainen yhtiön tuottamasta informaatiosta ja siirtohinnoittelumallin tarkoitus on kuvastaa johdon näkemystä aineettoman omaisuuden arvonluontikyvystä osana liiketoimintaa.

Toteutetuissa haastatteluissa havaittiin, että johdon ennusteprosessin tarkastamiseksi suoritettavista aineistotarkastustoimenpiteistä kassavirtaennusteiden testaaminen on usein haastavin toteuttaa. Kassavirtaennusteiden testaamisessa tilintarkastusevidenssiä voidaan hankkia peilaamalla ennusteita yrityksen historialliseen kehitykseen sekä toimialaa koskeviin ennusteisiin. Ennusteiden testaamisessa korostuu niin ikään yrityksen liiketoiminnan ja toimintaympäristön ymmärtäminen. Diskonttokoron ja aineettoman omaisuuden taloudellisen käyttöiän tarkastamisen todettiin myös olevan haasteellista näiden muuttujien korkean arvionvaraisuuden takia. Avainmuuttujien kohdalla tärkeimmäksi peruseriaatteen nousi riittävän ammatillisen skeptisyyden harjoittaminen ja korkeatasoisen tilintarkastusevidenssin kerääminen johtopäätösten tueksi.

Aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun markkinaehtoisuuden arviointi tulee tehdä ennen kaikkea veroviranomaisten näkökulmasta, huomioiden

markkinaehtoperiaatteen paikallinen tulkinta sekä muu relevantti maakohtainen sääntely. Tilintarkastajan on muodostettava kerätyn evidenssin perusteella johtopäätös siitä, hyväksyisivätkö veroviranomaiset aineettomalle omaisuudelle määritetyn siirtohinnan. Mikäli tilintarkastaja päätyy kielteiseen johtopäätökseen, on arvioitava IFRIC 23 -tulkinnan määrittämällä tavalla syntyvän epävarman veroposition olennaisuus tilinpäätöksen kannalta ja ratkaistava arvion perusteella vaikutus tilintarkastuskertomukseen.

Tutkielman luotettavuuden ja yleistettävyyden arviointi

Tutkielman empiriaosiota varten kerättiin noin kolme tuntia haastattua aineistoa ja haastateltaviksi valittiin henkilöitä, joilla on kokemusta aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun tilintarkastuksesta. Kerätty aineisto on verrattain rajattu, mutta on myös huomioitavaa, että tilintarkastuksen kannalta olennaiset aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelua sisältävät transaktiot ovat harvinaisia.

Puolistrukturoitu teemahaastattelu soveltuu aineiston keräämisen hyvin, koska aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun tilintarkastuksessa ei ole vakiintuneita käytäntöjä, vaan käytetyt menetelmät perustuvat enemmänkin tilintarkastusalan standardien sekä yhtiökohtaisen metodologian soveltamiseen, jossa korostuvat soveltajan ammattitaito ja ammatillinen harkinta. Vakiintuneiden käytäntöjen ja aikaisempien tutkimusten puute asettaa kuitenkin haasteita haastateltujen asiantuntijoiden näkemysten luotettavuuden arviointiin, koska tilintarkastusmenetelmien soveltamisesta ja esimerkiksi eri menetelmien tehokkuudessa ei ole vahvaa empiiristä tietoa saatavilla.

Haastatellut asiantuntijat kuvailivat aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun tilintarkastusprosessin pääpiirteittäin samankaltaisesti. Käytetty kysymysrunko ohjasi haastatteluja, mutta avoimilla kysymyksillä pyrittiin tuomaan esille myös haastateltavien omat näkemykset. Haastattelun viitekehyksenä käytettiin ISA 540 – standardin muodostamaa runkoa, joka osaltaan ohjasi keskustelua ja saattoi rajoittaa henkilökohtaisten näkemysten esiintuloa. ISA 540 -standardin käyttö on kuitenkin aihepiiri huomioiden perusteltua, koska tilintarkastusta ohjaa ulkopuolelta asetetut normit ja vaatimukset.

Jatkotutkimusaiheita

Siirtohinnoittelun, ja erityisesti aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun, tilintarkastusta on tutkittu hyvin vähän. Siirtohinnoittelun tilintarkastukseen liittyy monia erityispiirteitä, joiden analysointi vaatii erilaista lähestymistapaa kuin yleisluontoinen johdon arvioiden tilintarkastuksen tutkimus.

Aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun tilintarkastuksen alalla olisi hyödyllistä tutkia, kuinka hyvin eri tilintarkastusmenetelmillä voidaan tunnistaa epävarmat veropositiot. Myös tilintarkastajien kykyä identifioida epävarmat veropositiot voitaisiin tutkia esimerkiksi kartoittamalla kuinka suuri osa merkittävän aineettoman omaisuuserän luovutuksen tehneistä yrityksistä on myöhemmillä tilikausilla saanut veroseuraamuksia, joita ei ole huomioitu transaktion toteutustilikauden taloudellisessa informaatioissa.

LÄHTEET

- Borkowski, S. (2001) Transfer pricing of intangible property Harmony and discord across five countries. *The International Journal of Accounting* 36, 3, 349-374.
- Borkowski, S. & Gaffney M. (2014) Proactive Transfer Pricing Risk Management in PATA Countries. *Journal of international accounting research* 13, 2, 25-55.
- Bratten, B., Gaynor, L., McDaniel, L., Montague N., Sierra G. (2013). The audit of fair values and other estimates: The effects of underlying environmental, task, and auditor-specific variables. *Auditing: A Journal of Practice and Theory* 32, supplement 1, 7–44.
- Christensen, B., Glover, S., Wood, D. (2013) Extreme Estimation Uncertainty and Audit Assurance. *Current Issues in Auditing* 7, 1, 36-42.
- Cohen, J. (2005). *Intangible Assets: Valuation and Economic Benefit*. John Wiley & Sons, Inc.
- Franze, R. (2005) Transfer Pricing and Distribution Arrangements: From Arm`s Length to Formulary Apportionments of Income. *Intertax* 33, 6/7, 260-265.
- Griffith E., Hammersley J., & Kadous K. (2015) Audits of Complex Estimates as Verification of Management Numbers: How Institutional Pressures Shape Practice. *Contemporary Accounting Research* 32, 3, 833–863
- Helminen, M. (2005) *Kansainvälinen tuloverotus*. 165. p. Helsinki, WSOY.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009) *Tutki ja kirjoita*. Helsinki, Tammi.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2004) *Tutki ja kirjoita*. Helsinki, Tammi.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H (2015) *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki. Gaudeamus Helsinki University Press
- Huang, C., Kuo, C., Shy, S. & Yu, J. (2010) Solution for Disputes Over Governments' Detection of Multinational Enterprises Transfer Pricing – a Quantile Regression Model Approach. *International Research Journal of Finance and Economics*, 38, 122

IASB (2017) Ratification of the IFRIC® Interpretation. [verkkodokumentti]. [viitattu 10.4.2019] Saatavilla: <https://www.ifrs.org/-/media/feature/meetings/2017/may/iasb/ifrs-implementation-issues/ap12a-ifrsic.pdf>

IFRS-standardit 2019 (2019). 1.1.2019 voimassa olevat vaatimukset. Helsinki, ST-Akatemia Oy.

ISA 315 (2013) Olennaisen virheellisyysriskien tunnistaminen ja arvioiminen yhteisöstä ja sen toimintaympäristöstä muodostetun käsityksen avulla. International Federation of Accountants. 2018 painos. Helsinki, ST-Akatemia Oy. 2001 s.

ISA 500 (2009) Tilintarkastusevidenssi. International Federation of Accountants. 2018 painos. Helsinki, ST-Akatemia Oy. 2001 s.

ISA 540 (2009) Kirjanpidollisten arvioiden - mukaan lukien käypää arvoa koskevat kirjanpidolliset arviot - ja niistä tilinpäätöksessä esitettävien tietojen tarkastaminen. International Federation of Accountants. 2018 painos. Helsinki, ST-Akatemia Oy. 2001 s.

ISA 620 (2009) Tilintarkastajan käyttämän erityisasiantuntijan työn hyödyntäminen. International Federation of Accountants. 2018 painos. Helsinki, ST-Akatemia Oy. 2001 s.

Jaakkola R., Laaksonen S., Nikula T., Palmu M., Paronen V., Sandelin E., & Vasenius S. (2012). Siirtohinnoittelu käytännössä. Helsinki: Edita.

Karjalainen, J. & Raunio, M. (2006) Siirtohinnoittelu. Helsinki, WSOYpro.

King, E. (2009) Transfer Pricing and Corporate Taxation. New York, Springer Science+Business Media.

KPMG (2017) Accounting for Uncertainty in Income Taxes under IFRS and U.S. GAAP [verkkodokumentti]. [viitattu 10.5.2019]. Saatavilla: <https://home.kpmg/content/dam/kpmg/us/pdf/2017/10/tnf-wnit-gaap.pdf>

Knuutinen, R. 2014, Verotus ja yrityksen yhteiskuntavastuu, Lakimiesliiton kustannus, Helsinki.

Lang, M. (2010) Introduction to the Law of Double Taxation Conventions. Wien, Linde Verlag.

McKinley, J., Owsley, J. (2013), Transfer Pricing and Its Effect on Financial Reporting. Journal of Accountancy 216, 4, 50-54

Mehtonen, P. (2005) Siirtohinnoittelu, tuloverotus ja konsernistrategiat. Väitöskirja. Joensuu.

Miesel, V., Higinbotham, H. & Harlow, H. (2003) International transfer pricing: Practical solutions for intercompany pricing – Part II. International Tax Journal 29, 1, 1-23.

O'Haver, R. Identifying transfer price exposures: through the assessment of tax policies, internal auditors can help the organization avoid costly penalties." Internal Auditor, Aug. 2012, 67-70

Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) (2010) OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations. Pariisi, OECD.

Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) (2017) OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations. Pariisi, OECD.

OECD (2018) About the Inclusive Framework on BEPS [verkkodokumentti]. [viitattu 9.10.2018]. Saatavilla: <http://www.oecd.org/tax/beps/beps-about.htm>

OECD (2012) Discussion draft, Revision of the special considerations for intangibles in chapter VI of the OECD transfer pricing guidelines and related provisions [verkkodokumentti]. [viitattu 8.11.2012]. Saatavilla: <http://www.oecd.org/ctp/transferpricing/50526258.pdf>

OECD (2015). Aligning Transfer Pricing Outcomes with Value Creation, Actions 8–10 – 2015 Final Reports [verkkodokumentti]. [viitattu 20.4.2019] Saatavilla: <http://www.oecd.org/tax/beps-2015-final-reports.htm>

Oyelere, P.& Emmanuel, C. (1998) International transfer pricing and income shifting: evidence from the UK, *European Accounting Review* 7, 4, 623-635.

Pankakoski, K. (2018) Tavaramerkin siirtohinnoittelu - etuyhteysliiketoimen markkinaehtoisen hinnoittelun rajat. *Acta Wasaensia*, 397

PCAOB (2009) PCAOB Release No. 104-2010-131A [verkkodokumentti]. [viitattu 10.5.2019]. Saatavilla: <https://pcaobus.org/Inspections/Reports/Documents>

PCAOB (2010) PCAOB Release No. 2010-006 [verkkodokumentti]. [viitattu 29.4.2019]. Saatavilla: <https://pcaobus.org/Inspections/Pages/PublicReports.aspx>

PCAOB (2015) PCAOB Release No. 2015-007 [verkkodokumentti]. [viitattu 10.5.2019]. Saatavilla: <https://pcaobus.org/Inspections/Pages/PublicReports.aspx>

Peterson, D. 2016, "The new transfer pricing rules and intellectual property valuation", *Practical Tax Strategies*, vol. 97, no. 3, s. 121-124.

Power, M. (2010) Fair value accounting, financial economics and the transformation of reliability. *Accounting and Business Research* 40,3, 197–210.

Richardson, S., Sloan R., Soliman M., and Tuna I. (2005.) Accrual reliability, earnings persistence and stock prices. *Journal of Accounting and Economics* 39, 3, 437–485.

Rosenberg, J., McLennan, B., Mohamed, A., McInnes, A. (2003) Transfer Pricing Comparability: Concepts, Methods and Applications. *Corporate Business Taxation Monthly* 5, 12, 4-30.

Wittendorff, J. (2010) Valuation of Intangibles under Income-Based Methods – Part I. *International Transfer Pricing Journal* 17, 5, 326.

Äimä, K. (2009) Sisäiset korot lähiyhtiöiden kansainvälisessä verotuksessa. Väitöskirja. Helsinki. Helsingin yliopisto.

LIITTEET

Liite 1. Haastattelurunko

1. Taustakysymykset
 - a) Kertokaa lyhyesti työhistoriastanne ja nykyisestä tehtävästänne
 - b) Kuvaillkaa siirtohinnoittelutransaktio(t), jonka tilintarkastuksesta teillä on kokemusta
 - c) Mikä oli roolinne edellä mainitun transaktion tarkastuksessa tilintarkastuksessa

2. Riskienarviointiprosessi
 - d) Kuvaillkaa aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelun tilintarkastuksen riskienarviointiprosessi
 - e) Miten rahamääräistä riskiä tulisi arvioida konsernin ja erillisyhtiöiden näkökulmasta
 - f) Mitkä ovat todennäköiset olennaisen virheellisyyden lähteet?
 - g) Mitkä seikat nostavat riskitasoa ja mitkä laskevat
 - h) Mitkä ovat riskienarviointiprosessissa yleisimmät heikkoudet ja miten tätä osa-aluetta voitaisiin kehittää

3. Ymmärryksen muodostaminen
 - i) Kuvaillkaa ymmärryksen muodostamisen prosessi aineettoman omaisuuden siirtohinnoittelussa
 - j) Miten suorittaisitte arvoketjun, toimintojen ja riskien arvioinnin
 - k) Mitä seikkoja painottaisitte toimialan ja strategian merkityksen arvioinnissa?
 - l) Miten määrittelsitte avainmuuttujat?
 - m) Miten muodostettu ymmärrys tulisi huomioida tilintarkastussuunnitelmassa
 - n) Mitkä ovat ymmärryksen muodostamisessa yleisimmät heikkoudet ja miten tätä osa-aluetta voitaisiin kehittää

4. Aineistotarkastustoimenpiteet
 - o) Mikä on mielestänne soveltuvin ja mikä puolestaan yleisimmin käytetty menetelmä aineettoman omaisuuden siirtohinnoitteluun liittyvien johdon arvioiden tilintarkastuksessa?
 - p) Muodostaako ISA 540 -standardi mielestänne loogisen rungon aineistotarkastustoimenpiteille
 - q) Kuvaillkaa, minkälaisilla toimenpiteillä vastaisitte aikaisemmin mainitsemiinne todennäköisiin olennaisten virheellisyyksien lähteisiin?
 - r) Miten tarkastaisitte tulevaisuutta koskevat kassavirtaennusteet, diskonttokoron, taloudellisen käyttöiän, jäännösarvon, kasvuprosentit sekä mahdolliset verovaikutukset?
 - s) Mitkä ovat aineistotarkastuksessa esiintyvät yleisimmät heikkoudet